

C. A.

III 228.

PŘÍSPĚVKY
K DĚJINÁM ŽIDŮ

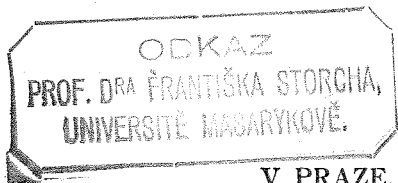
V DOBĚ JAGELLONSKÉ.

11-D-341

PODÁVÁ

JAROMÍR ČELAKOVSKÝ.

(OTISK Z ČASOPISU ČESKÉHO MUSEA.)

V PRAZE.

NÁKLADEM SPISOVATELOVÝM.

1898.

ÚVOD.

Doba panování králů Vladislava a Ludvíka z rodu Jageloncův vyznačuje se tím, že následkem poklesnutí moci královské valná část práv a důhodů královských přešla do rukou stavů, zejména vyšších, a že následkem toho v ústrojí našem společenském nastaly závažné změny na úkor právního postavení obyvatelstva nešlechtického.

K právům královským počítal se také od dávných časů t. zv. *regál židovský*, mocí kterého panovníkům českým příslušelo výhradné právo „držeti židy“ a z jich obchodů rozmanitým způsobem těžiti.¹⁾ Židé, jsouce považováni za služebníky komory královské (*servi camerae regiae*), byli následkem toho *lidé královští*, v ochraně krále a jeho úředníků stojící, kteří sídlili ve městech neb na statcích královských ve zvláštních ulicích neb osadách, a kteří, i když se stěhovali na zboží soukromé vrchnosti, měli tak činiti toliko se svolením královským, zůstávající při tom poplatnými vedle vrchnosti i králi.²⁾ Při tom právo zákonodárné ve věcech židovských příslušelo

¹⁾ Regál ten předpokládají výsady, jež vydal r. 1254 král Přemysl Otakar II „*universis Judeis in regno nostro et dominio constitutis*“, a v nichž škůdcové židů zovou se „*dissipatores camere nostre*“. (Čelakovský, Sbíрка pramenů práva městského [= Sb.] I str. 8.) — V čl. IX Zlaté bully z r. 1356 stvrzuje se králi Českému právo „*Judeos habere*“ (Harnack, *Das Kurfirstencollegium* str. 222) a *Majestas Carolina* v čl. CXI, jednajíc „*de solutione census per Judeos*“ předpisuje, že i židé „*in bonis nobilium residentes*“ mají platiti úroky do komory královské, a že každý, kdo se tomu protiví, má jako buňič proti králi býti trestán. V čl. CXII „*de hereditate Judeorum*“ pak ustanovuje, že statek, jež žid v dluhu obdrží, spadá do komory královské a toliko se svolením krále smí býti prodán (Archiv Český III str. 166 a 167).

²⁾ Příklady královských propůjček na držení židů nejsou četny. Záchovaly se na př. dva z doby krále Jana, kde s právy královskými nejhorším způsobem bylo kupčeno. Srov. listy tohoto krále z r. 1322 a 1334, v kterých Konrádu biskupu Olomúckému a Petru z Rožmberka dává právo držeti čtyry židy „*quatuor Judeos hospites*“ (Emler, *Regesta III* str. 319 a IV str. 3).

toliko králi; na něho také náleželo upravovati organisaci a kompetenci zvláštních úřadův a soudů nad židy, jež byl z pravomoci pravidelných úřadův a soudů vyňal. Stalo se to tak, že zejména v Praze v závažnějších případech soudních soudil židy druhdy *nejvyšší komorník*, později *královský podkomorník* a v menších věcech zvláštní *židovský rychtář* od úřadů komorních dosazovaný (obyčejně křesťan a rychtář městský); ačli strany nepodvolily se zvláštnímu smírčímu soudu, na kterém soudili *místři židovští* dle práva židovského. Vlastní správu v osadě židovské obstarávali pak s rychtářem židovským zvláštní *starší židovští Pražští* pod dozorem úředníků komory královské, jsouce ve věcech finančních pomocnými orgány komory při vybírání platův a berní i od židů venkovských.

Král pak poskytoval těmto „svým“ lidem ochranu při provozování obchodu a lichvářství, pomáhaje jim při dobývání pohledávek a stanově výši úroku neb lichvy, již brátí směli. Čím byla větší výše úroku neb lichvy, tím větší mohl arci býti podíl, jež měla komora královská ze zisku z obchodů židovských docíleného. Mělo-li lichvářství židovské za následek přílišné chudnutí lidu, ano časem nespokojenost a bouření jeho, pomáhal král povoláním příročí na placení dluhů židovských aneb prohlašoval docela dluhy takové za neplatné. Pohlížeje pak vůbec králové a jich úředníci komorní na osady židovské jako na úly, z nichž se časem med vybírá, jichžto včelám ale popřává se volnost a možnost nové plástvy medu naklásti, ukládali na ně dosti libovolně platy a pořizovali časem s jich majetkem tak, jakoby neměla vzniknouti pochybnost o tom, že židé jsou „komorou královskou“. Při tom všem ochrana jim poskytovaná, s kterou souviselo právo trpěti i netrpěti židy v zemi, i prospěch, jež židé ochráncům svým poskytovali, vedly k tomu, že židé přes všechny pohromy vždy znovu zase se vzpamatovali, a třebaž za lidi osobně nesvobodné byli považováni, přece ve zřízení společenském jakožto živel obchodnický vyškolený a hospodářsky časem dobře postavený druhdy důležitější postavení zaujímali, nežli mnohá jiná domácí právně svobodnější třída společenská.

Ve válkách husitských i v napotomním bezkráloví právní jich postavení se ale pozměňuje tím, že práva, jichž druhdy

vykonával nad nimi král, začínají přecházeti namnoze na obce městské a vrchnosti;³⁾ avšak za krále Jiřího opravdové snahy po obnovení moci královské vedou též k tomu, že i regál židovský přichází opět namnoze k dřívější platnosti. Děje se tak aspoň potud, že židé kdekoli usedlí stávají se opět poplatníky komory královské a podléhají soudnictví královskému. Za Jagellonců ale vše se opět pozvolna mění v horší.

Regál židovský přechází z rukou krále rok od roku vždy více a konečně docela v ruce stavů. Počet *královských* židů, kterým král stanoví podmínky trpěného pobytu v zemi, se menší a počet židů *panských, rytířských a městských* se stále více přimnožuje.

Vrchnosti a obce městské jsou to, jež židy berou v ochranu, činitele je lidmi sobě poplatnými neb i dědičně poddanými, a jež upravujíce právní jich poměry hledí z obchodů jich stejně kořistiti, jako druhdy činili králové a jich úředníci. Postoupení správy země do rukou stavovských usnadňuje velice tento převrat v právním postavení židův a i opakující se časté bouře proti nim po městech přispívají k tomu. Židé, držíce vždy s těmi, kteří mají moc, jsouce nuceni hledati výživu v lichvě a v neřestech a jsouce mnozí zabořeni v blátě nevědomosti, bídy a pověry, zavdávají sami podnět k nepřátelskému smýšlení a k usilovnému domáhání se křesťanského obyvatelstva po osvobození se z jich jha a to pomocí vypovídání jich ze země neb aspoň z měst, a snahy takové jsou vítanými a často chytře nastrojenými prostředky, kterými králi všechna práva nad židy na prospěch stavů se odjímají. Takovým způsobem u nás celá třída společenská — židovstvo — v době Jagellonské z panství královského přechází docela do područí stavovského a tím zhoršuje větším dílem právní své postavení, jsouc nucena sloužiti na místě jedinému

³⁾ V právech Soběslavských z r. asi 1440 ustanovuje se, že „na židovském sídu jmá seděti křesťanský rychtář a dva přísězná, aby se křesťanom pravda stala“, kdežto konfiskované zboží žida že má spadnouti na krále (Erben, Výbor z liter. české II str. 324 a 334). Ustanovení Majestatis Carolinae o placení úroků do komory královské se strany všech židů (srov. pozn. 1) zkroutil český překladač, přívrženec to panské jednoty, v době krále Jiřího tak, že prý židé mají platiti králi úroky jenom tehdy, „kdyžby které dědiny vladycie nebo jiné svobodné měli a držali“. (Jireček, Cod. j. boh. II 2 str. 175.)

pánu mnoha pánům a dostávajíc se tím do mnohem příkřejšího postavení k ostatnímu obyvatelstvu.

Vylíčení příběh i příčiny těchto proměn jest účelem těchto řádků. Bylyť sice dějepisci našimi v novější době mnohé stránky zajímavých dějin židovstva v zemích českých osvětleny;⁴⁾ avšak tyto proměny, které nastaly v právním postavení jeho v době Jagellonské, jsou velmi poučny pro tehdejší dějiny společenského ústrojí u nás a posavadní jich vylíčení dá se přece ještě v některém ohledu doplniti, tak že bude snad omlučeno, když právní historik opětně překopává toto už dosti často obdělávané pole. Netřeba podotýkati, že mu při tom může jíti toliko o účely vědecké a že není jeho vinou, jestliže příspěvky tyto poskytnou nepřekný obraz převládajícího na sklonku středověku sobectví panujících tříd společenských, jakož i náboženského fanatismu, plemenné zášti a pověrčivosti tříd ovládaných.

I

Patnácté století znamená pro židovstvo vůbec dobu velkých pronásledování a útisků v celé takořka západní a střední Evropě. Není snad ani jediné románské neb německé země, z které by nebyly se zachovaly z té doby zprávy, kterak tam se židy bylo krutě nakládáno, až konečně byli nuceni odamtud buď na jih do Afriky neb na východ se stěhovati. Netoliko náboženský fanatismus, který židům kladl za vinu nejnesmyslnější provinění, a netoliko zjištěnost jich ochráncův a pánů, kteří vypovídajíce židy obírali je o poslední; nýbrž i neutěšený hospodářský stav obyvatelstva, na kterém lichvářství a šmejdy židů měly valný podíl, podněcovaly nenávisť lidu k nim. Podle okolností přistupovaly k těmto hlavním příčinám druhy i jiné důvody rázu politického. Tak rakouský vévoda Albrecht V, zeť krále Sigmunda, vypověděl židy na věčné časy z obojích Rakous a r. 1426 také z města

⁴⁾ Srov. pojednání A. Rybičky ve Zprávách Kr. Č. Spol. Nauk r. 1872 a v Sborníku historickém I str. 270, J. Emlera v ČCM. 1866 str. 155; V. V. Tomka v Dějepisů města Prahy, zejména I str. 289, II str. 215 a VIII str. 471 násl.; Z. Winttra, Kulturní obraz českých měst I str. 171 násl.; J. E. Scherera, Übersicht der Judengesetzgebung in Oesterreich (otisk z Österr. Staatswörterbuchu) str. 10 násl.; k tomu též texty privilegií židovských, jež jsem otisknul v Sb. I.

Jihlavy, v jehož držení se nalézal, poněvadž prý židé v tehdejších válkách drželi s Husity, těmto služby vyzvědačské konajíce.⁵⁾ Za syna jeho krále Ladislava Pohrobka židé r. 1453 vlivem papežského komisaře mistra Jana Kapistrana po strašném pronásledování jsou vypuzeni ze Slezska, a král ujav se Moravy vypověděl je ve dvou následujících letech také z Brna, Olomouce, Znojma a Nového města Moravského, jsa k tomu zelotskými kázáními tohoto mistra připuzen.⁶⁾ Následkem toho židé na Moravě utekli se z královských měst pod ochranu soukromých vrchností. Toliko měšťané Uherského Hradiště vymohli si 13. září 1454 na mladém králi výsadu, že z jich města židé nemají býti vypuzeni, nýbrž že mají býti postoupeni obci se všemi důchody.⁷⁾ V ten čas i v jiných západoevropských zemích došlo k pronásledování židů, při čemž židům opouštějícím svá sídla všechn majetek je konfiskován.⁸⁾ Když pak r. 1492 donuceni byli králem Ferdinandem katolickým i ze Španěl se vystěhovati, nastalo mocné hnutí po jich vypuzení zejména též v zemích domu rakouského, kde se ještě byli udrželi. Maxmilian vypověděl je r. 1496 na žádost stavů ze Štýrska a Korutan, a v následujících letech bylo jim i Krajinu a Tyrolsko a ostatní dědičné země domu rakouského opustiti.⁹⁾

Protižidovská tato horečka nejednou v století tom zasáhla též Čechy; avšak domohla se závažnějšího výsledku toliko v několika městech a na panstvích strany pod jednou. V ostatní části země obydlené obyvatelstvem, jež se přidrželo strany pod obojí, a zvláště v Praze, vypukly sice nejednou bouře proti židům a bylo také nejednou usilováno po jich vypovězení ze země; avšak úsilí to mělo za následek pouze zhoršování jich právního postavení a konec konců podobně jako v Polsku

⁵⁾ Scherer u. m. str. 4 a D'Elvert, Iglau str. 53.

⁶⁾ Grünhagen, Geschichte Schlesiens I str. 282 a Zeitschrift für Geschichte Schlesiens VI str. 378. Ohledně Moravy srov. D'Elvert, Brünn str. 142; Müller, Olmütz str. 100 a Scherer u. m. str. 17.

⁷⁾ Orig. v archivu m. Uh. Hradiště.

⁸⁾ O vypovězení židů na př. z Bavorska a sice z Mnichova r. 1442, z Landshutu r. 1450, z Pasova 1477 a z Řezna 1478 srov. Riezler, Geschichte Baierns III str. 356, 372, 374, 508 a 777.

⁹⁾ Krones, Geschichte Oesterreichs II str. 597 a III str. 56 násl.; Scherer u. m. str. 7 násl.

aUhrách zůstalo pravdou staré přísloví, že „pokudž slovou sedláci lidí, potud v Čechách zůstanou židé“. ¹⁰⁾

Příčinu toho sluší hledati kromě jiných okolností v tom, že na zachování stálých důchodů ze židů měli velký zájem nejprve král a jeho komora; a když valná část židů stávala se vrchnostem neb obcím poplatnou, tu že i tito noví jich pánové, ochráncové a těžaři sdíleli náhled pana Lva z Rožmitála, jenž pomocí regálu židovského nejvíce byl zbohatnul, že „nemůže to býti příjemné, když jeden druhého neřádně o židy připraviti chce, poněvadž na nich jest několik set platu“. ¹¹⁾ Arci „připraviti o židy“ krále, ať řádně či neřádně, nebylo současníkům p. Lva z Rožmitála ani jemu samému „nepříjemno“, ani konečně obtížno v dobách, kdy neblahé finanční poměry nutily krále pozbavovati se stálých důchodů. Jak také uvidíme, valná část šlechty nečinila proti tomu žádných námitek, když král židy ze svých měst královských vypovídal, ano časem sama k tomu podněcovala; avšak vzpírala se ve vlastním zájmu vypovězení jich z celé země. Rady pak většiny královských měst, zejména Starého města, stojíce pod nátlakem prostého lidu, jenž se domáhal vypuzení židů z měst i ze země, avšak spatřující ve vystěhování jich toliko z měst nevýhodu pro městský stav, používaly konečně také hojně této příležitosti, aby poskytovaly židům samy ochrany a aby přiváděly je raději k sobě do poddanství z rukou královských, nežli k někomu z vyšších stavů. ¹²⁾

Pokud král Vladislav vládnul jenom v Čechách, jsa nucen smlouvou Olomúckou z r. 1479 postoupiti králi uherskému Matyášovi moc nad zeměmi přivtělenými, byl poměr jeho k židům stejně příznivý jako za jeho předchůdce krále Jiřího,

¹⁰⁾ Srov. poznámku při příl. č. XIX.

¹¹⁾ Archiv Český VII str. 47.

¹²⁾ Lippert v Mitth. f. G. d. D. V str. 138 líčí věc tak, jakoby po válkách husitských panující český živel ve městech, nemoha prý židům nikterak se na roven postaviti a s nimi soutěž vydržeti, co se týče jich zručnosti a pilnosti, byl usiloval o jich vypuzení ze země; kdežto prý staré měšťanstvo německé, jsouc židům rovnocenné, nepotřebovalo se jich soutěže báti, a proto je ve městech trpělo. Tvrzení to, vycházející z frázovitého stanoviska „nerovnocennosti českého živlu“, spočívá na nesprávných předpokladech, stojí ve přímém odporu s nepopíratelnými historickými fakty a jest až nepochopitelné při mužích, jenž získal si od té doby jméno objektivního učenice.

i požívali židé dosti dlouho nerušeného pokoje. Svědčí tomu i okolnost, že r. 1478 starší židé Pražští dali dobrovolně svolení králi, aby hřbitov židovský na Novém městě byl zrušen a na ulici proměněn, a že židé v ten čas jistý počet domů v Jámě — tedy uprostřed Nového města — mohli koupiti nabýti. ¹³⁾ Rok na to povolil sněm berní, ustanoviv, že král má vyměřiti berniční povinnost městům i židům „jakožto komoře své“. ¹⁴⁾ V čas bouřky Pražské r. 1483 udeřil ale lid také na židy a pobral jim „množství veliké od stříbra, od zlata, od klenotův, od šub čistých a drahých“. Mnozí páni i měšťané přišli tím o věci zastavené v židech, a král těžce nesl, že mu Pražané „na komoru jeho sáhli“. Bylo proto jednáno o náhradu škody na sněmě v Kutné Hoře v únoru 1484 a 24 září o. r. byla konečně uzavřena smlouva s králem, kterou Pražané zavazovali se vrátiti vše, co židům bylo pobráno, když kdo u koho by se co svého upton. Zároveň bylo smlouveno, aby židé, „kteříž jsů v Praze, vedle práv se zachovali“. ¹⁵⁾

Ustanovením tím stvrzeny jsou židům v Praze staré jich výsady, jež posledně, pokud víme, král Ladislav r. 1454 jim schválil, aby mohli bezpečně a pokojně v zemi bydleti a obchody vésti. Dle těchto výsad ¹⁶⁾ židé měli zůstávati v ochraně krále a jeho jménem měl, jak už jsme řekli, podkomoří neb jiný úředník je spravovati a souditi, pokud nešlo o menší rozepře soudní mezi nimi (causae inter Judeos), v kterých místní soud židovský byl příslušný. Pohnal-li žid šlechtice o dluh, neměl býti příslušným soud zemský, nýbrž zvláštní soud, kterému král takovou při přikázal, a už před válkami husitskými uznávala se v takovýchto případech příslušnost soudu purkrabského na hradě Pražském. Každé provinění proti osobám a majetku židů, zejména poškozování jich hřbitovů a škol, mělo se jako útok na komoru královskou trestati. Obviňovati židy, že požívají lidské krve k úkolům rituálním,

¹³⁾ Starí letopisové str. 246; Tomek u. m. VIII str. 155 a 471.

¹⁴⁾ Palacký, Děj. n. Č. V 1 str. 196. Sněm snesl se napotom 1 října r. 1487, že židé mají také králi dáti znamenitou berni a pomoc na vyplacení Kolína, „poněvadž země užívají a lichvy znamenité berú“. (Archiv Č. IV str. 520.)

¹⁵⁾ Starí letopisové str. 236, Tomek u. m. VIII str. 476 a X str. 42, 59, 63 násl. a Goll ve Zprávách Kr. Č. Spol. Nauk 1878 str. 181.

¹⁶⁾ Čelakovský, Sb. I str. 5—9, 99, 179 a 237.

přísně se zakazovalo. Peněžní obchody, jež hlavně vedli, upraveny byly podrobnými předpisy. Směli půjčovati peníze křesťanům netoliko na ruční zástavy neboli *základy*, t. j. na zastavené věci movité, nýbrž i na dlužní úpisy čili *listy* s rozmanitými pokutami, jako zejména s vězením a ležením, s čímž právě souvisela soudní moc purkrabího Pražského jakožto strážce vězení královských i soukromých. Rovněž bylo jim dovoleno půjčovati na nemovitosti, když zastavení i případné postoupení jich věřiteli v listech neb v příznáních dlužníka, do register purkrabství Pražského neb do knih městských zapsaných, bylo výslovně vymíněno. Půjčky ty mohli pak židé uzavíratí za výhodnějších podmínek, nežli křesťanům bylo dovoleno. Kdežto křesťanům církev nedovolovala vůbec bráti úroky z půjček a braní úrokův i ze světské strany za špatný obyčej bylo považováno,¹⁷⁾ bylo židům dovoleno bráti úroky v neobmezené výši a po měsíci i úroky z úroků. Po roce nabyt žid práva prodati základ, a nebyl-li po roce a dnu vyplacen, připadal mu dokonce ve vlastnictví (dle tak zv. *lex commissoría*). Byl-li pak základ křesťanu ukraden neb uloupen a židu zastaven, nebyl povinen žid bez zaplacení dluhu s úrokem jej vlastníku vydati, když odpřisáhnul, že o krádeži neb loupeži nevěděl. Toliko roucho kostelní neb zkrvavené nesměl žid bráti v zástavu, a vzal-li, upadnul v pokutu. Pokud se pak práva zástavního k nemovitostem týče, dle zemského práva bylo dlužníku obyčejně zástavnímu věřiteli postoupiti zastavenou nemovitost, aby ji držel a užíval až do vyplacení, a teprve pozvolna vyvinulo se zástavní právo bez postoupení nemovitosti na základě pouhého zápisu do desk zápisných; židům ale zřizovala se pravidlem na nemovitostech zástavní práva bez odevzdání jich v držení aneb, jak praví Všehrd, „bez zprávy“. Prodal-li vlastník nemovitost takto židu zastavenou, prodej byl neplatný; a nebyla-li nemovitost po roce vyplacena, mohl žid budto se svolením krále ji prodati nebo uvázati se v držení její a držeti ji až do vyplacení. Vlastníkem svobodného statku se arci žid státi nemohl. Výsady tyto týkaly se tedy větším dílem práva obliagačního a zástavního, a poněvadž obsah jich

¹⁷⁾ Srov. Hennera, Kapitola z dějin úroku a lichvy v XXI roční zprávě Obchodní akademie v Praze na r. 1893.

celkem se zásadami práva římského se shodoval a právo římské v těchto kusech hlavně vlivem židův a kupců v křesťanském světě platnosti se domohlo, mohl král Ladislav r. 1454 tvrditi, že „císařská svatá ustanovení židův obecným právem římským požívati usuzují“.¹⁸⁾

Pochopitelno, že králi Vladislavu, jemuž židé čeští odváděli značné roční platy a jemuž také často vypomáhali v peněžních nesnázích, záleželo na tom, aby zůstávala v platnosti ustanovení, jež dávala jim možnost obohacovati se, arci na úkor křesťanů, a že nelibě nesl, když křesťanští poddaní židům v těchto peněžních obchodech překáželi neb s nimi soutěžili. Proto r. 1484 král na plném soudu zemském vynesl přísný nálezk, že křesťanským věřitelům má se dávatí ze sta kop toliko deset kop úroku, když půjčí na listy neb zástavy, a že ten, kdoby proti tomu učinil, má za zločince býti považován a peníze takto neřádně jím půjčené mají králi připadnouti.¹⁹⁾ A když následkem tohoto zákazu „někteří křesťané dávali své peníze mezi židy, aby jimi spolu lichvili“, usnesl se sněm 1 října 1487, že každý křesťan, který se toho dopustí, má býti kázán a že peníze jím půjčené propadnou z polovice na krále a z polovice na toho, kdož se toho uptá a na krále vznese.²⁰⁾

Zdá se, že zákony ty způsobily odpor v jisté části šlechty, jež snad na tomto lichvaření měla podíl. Následkem toho viděl se král nucena r. 1490, nejspíše před samým odjezdem do Uher, vydati záповěď, že židé nemají více na listy a na zápisy v registrech purkrabství Pražského křesťanům půjčovati.²¹⁾ Máme za to, že tím hlavně mělo se židům zabrániti, aby více na nemovitosti nepůjčovali a aby tedy úvěr hypotekární zůstal křesťanům vyhrazen, kteří arci z půjček toliko deset procent

¹⁸⁾ Čelakovský, Sb. I str. 237.

¹⁹⁾ Archiv Český V str. 190.

²⁰⁾ Archiv Český IV str. 522.

²¹⁾ Archiv Český IX str. 540 a 557. Zpráva o tom zachovala se v registrech soudu komorního z r. 1491, že král dal Zibřidovi z Mostu výprosu na židy, kteří by půjčovali na listy a zápisy, jakž prý „registra purgrabství Pražského to v sobě šíře ukazují, po který čas a den židé nemají na listy izádné a zápisy více od toho dne puočovati“. Den bohužel není udán. Z týchž register pak víme, že soud komorní v ten čas dopouštěl židům bráti z kopy půjčených peněz lichvu po groši českém do téhodne neboli 86% do roka (tamže na př. str. 559).

bráti směli; avšak z nichž někteří i tento zákaz obcházeti dovedli.²²⁾ Kromě toho židé půjčující na listy dopouštěli se rozmanitých podvodův, falšující dlužní úpisy a pečeti z pravých listů k nim pak přivěšující, a i tomu chtěla se přítrž učiniti.

Při tomto obmezování práv židů nezůstalo. Za nepřítomnosti krále v zemi počalo se vůbec horšiti postavení židů, neboť vyšší stavové i města dovedli všelijak rušiti neb obcházeti výsady židovské, aby židy přiměli k různým platům a úplatkům, jimiž nebyli povinni. Na sněmě 24 února 1494 potvrzena jest záповěď královská z r. 1490, že židé nemají na listy a registra půjčovati, a kromě toho nařizeno jim, zajisté bez souhlasu krále, aby zastavené věci kradené bez úplaty navracovali, ano aby i škodu ukradením věci způsobenou vlastníku nahrazovali.²³⁾ Tím stavové poprvé začali osobovati si zákonodárnou moc ve věcech židovských, a židé přestávali býti výhradně komorou královskou. Půjčování na základy, jež jim jediné bylo ponecháno, stávalo se arci pro ně věci dosti nebezpečnou. Když pak napotom po krajích odbývány sjezdy, v kraji Hradeckém už tehdy bylo žádáno, aby židé byli ze země vypovězeni a vybiti, poněvadž prý jsou hlavní příčinou zlehčování mince.²⁴⁾ Když v tom smyslu proti židům bylo i jinde vystupováno, král Vladislav nejedněmi dopisy ujímal se jich, poněvadž „jeho komora jsou“,²⁵⁾ a meškaje r. 1497 několik měsíců v Čechách, snažil se obnoviti opět platnost starých výsad židovských, jichž byl sám dosud nepotvrdil. Vydal 19 května 1497 *zřízení* o tom, kterak židé mají peněz půjčovati křesťanům, chtěje tak odpomoci žalobám, jež na ně byly pronášeny, že prý „poddané jeho k velikým záhubám rozličnými lichvami a škodami připravují“. Bylo sice žádáno

²²⁾ Někteří věřitelové vymínovali sobě v dlužních zápisech pokutu, že se mohou v dědictví dlužníka (s komorníkem) uvázati a je jako vlastnictví podržeti, když summa zapůjčená nebude v čas zaplacená. Jinými slovy chtěli, aby lex commissoria platila i pro zastavené nemovitosti. Všehrd v ten čas ve svých knihách devaterých (vydání Jirečkovo str. 17) rozhodně proti tomu horlí, právě, že taková pokuta „není křesťanská ani lidská, a horší ošelké lichvy židovské, neb se spíše a pro menší summu nežli u žida prostojí“.

²³⁾ Archiv Český V str. 456.

²⁴⁾ Palacký u. m. V str. 371.

²⁵⁾ Srov. přílohy č. I a II.

na něm, aby židy „mezi křesťany“ netrpěl, avšak tomu nevyhovuje, nýbrž snaží se peněžní obchody židů tak upravití, aby prý živností svých bez záhub poddaných jeho mohli hleděti a jemu poplatky jakožto komora jeho odváděti. Proto ponechává jim i na dále poskytování půjček netoliko na základy, nýbrž i na registra při úřadu purkrabství Pražského neb na jiném právě vedená, toliko s některými obmezeními. Židé mohou z dluhu do pěti kop bráti libovolný úrok; avšak z půjček převyšujících pět kop nemají bráti většího úroku, nežli 20 neb nejvýše 25 procent, a zapsavše sobě dluh do register nemají v zápisech zavazovati dlužníka po projití lhůty ke škodám, jaké mu na př. ležení v hospodě s rukojměmi přinášelo, nýbrž mohou pro ten případ vyjednati toliko s ním placení peněžité pokuty a sice jednoho peníze týdně z kopy míšeňské čili k placení nových 25%. Odůvodňuje pak král brání lichevních úroků zcela upřímně tím, že prý žid nevede peněžní obchody tak svobodně jako křesťan, neboť musí z výtežku dáti značnou část králi, též pánu, kterému se poručil, a i úřadu, kterého potřebuje, a jenž jej „s těžkem prázdna pustí“. Zakazuje dále židům bráti úroky z úroků; za to ohledně kradených věcí jim ulevuje. Bera žid kradenou věc v zástavu není povinen řídití se zásadou „ruka ruku myje“, jmenovati dlužníka a vydati věc vlastníku bez vyplacení. Vykládá při tom obšírně důvody prospěšnosti tohoto „právního obyčeje“, že by totiž vlastník ku kradené věci vůbec nepřišel, a proto stvrzuje toto „starodávné uložení“. Rovněž předpis o prostání ruční zástavy zůstává při „prvnějším běhu“; avšak radí dlužníkům, aby raději základ židu v čas prodali, když jej vyplatiti nemohou.²⁶⁾ O půjčkách na listy zřízení se nezmiňuje. Židé držíce se toho, že zřízení platnost starých výsad jaksi předpokládá a že takových půjček nezakazuje, přijímali od dlužníků též dlužní úpisy. Není asi pochybno, že židé velikých peněžitých obětí musili přiněsti, aby domohli se na králi uznání starých svých výsad aspoň v této formě a s tímto obmezením, při čemž ale neměli zabezpečeno, že stavové od svého opačného snesení

²⁶⁾ Čelakovský, Sb. I str. 297, Archiv Český V str. 478 a Köppl, Mitth. f. G. d. D. XIX str. 68.

z r. 1494 upustí. Zřízení toto židovské bylo vydáno v době, kdy byl nejvyšším purkrabím pan Jenec z Janovic a podřízeným jemu purkrabím hradu Pražského Sigmund z Chmelic, z jehož doby úřadování zachovala se nám zvláštní „registra židovská“ při úřadě jeho vedená. Zapisovala se do nich přiřknání dlužníků ze stavu panského, rytířského i městského, že jsou dlužní „pravé a spravedlivé dluhy“ některému židu, při čemž nejednou dlužníci i statky své zavazují.²⁷⁾ Podobné zápisy přicházejí v té době také v knihách městských. Toliko Horníci, kteří židů nepřijímali do města, uzavřeli se svolením krále 21 července 1497 zvláštní smlouvu s úřadem purkrabství hradu Pražského, dle které jim bylo povoleno, že „zápisuov žádných nemají dopůštěti židům“; avšak „chtie-li komu židé na základy puojčiti, toho se jim nehájí“.²⁸⁾ Měla tedy pro Kutnou Horu zůstatí v platnosti záповěď královská z r. 1490.

Král Vladislav pečuje o zachovávání vydaných těchto předpisů dal 5 dubna 1498 nejv. hejtmanu zemskému Petru z Rosenberka pokutu na židech, kteří berou větší lichvu, nežli jim zřízení z r. 1497 bráti dovoluje,²⁹⁾ a nejv. tento hejtman napotom společně s podkomořím Albrechtem z Leskovce vydal

²⁷⁾ Registra ta chovají se v archivu Českého musea a zápisy v nich jdou od 20 června 1497, tedy brzo po vydání židovského zřízení, do 14 října 1500. Mezi dlužníky i nejvyšší purkrabí přichází. Židé, kteří půjčovali peníze na tato registra, pocházejí nejvíce z Prahy, někteří též z Budějovic, Jaroměře, Kolína, Litoměřic, Loun, Písku, Zátce; dále z Rakovníka, Velvar, Chomútova, Strakonice, Chlumce, ano až z Opavy.

²⁸⁾ Zmíněná registra židovská v archivu Č. musea na l. 3. — Horníci později i toto půjčování na základy stěžovali. V liber rub. decr. antiquus v archivu Kutnohorském na l. 28 čte se „svolení o židech pánuov obecních a starších“ v Kutné Hoře z r. 1520, aby „zde židé základův, kteréž jim v dlužích křesťané zastavují, nepřechovávali, neb tudý mnohé obtížnosti se činí a také kradené věci se postihují a snáze zabavují“. Svolení to páni šephmistři s pány obecními a staršími 30 července 1526 obnovili, poněvadž „svolení všeliké obecné podle privilegium knížete Přemysla jest za právo, kteréž zlehka přestoupeno býti nemá,“ a zároveň je takto doplnili: „Pakli by kterýžkoli žid [základův] přechovával kterakžkoli tajně neb zjevně u kterého souseda zdejšího neb obyvatele, tehdy to týmž židuom neb židu má pobraeno býti a zdvženo, jakožto tém nebo tomu, že přes svolení obecní svévolně učinili a přechovávali, a sami židé aby zde nebyli, krom trhových dnův, aneb měl-li by který při u práva, k tomu aby mohl přijíti. Též každý soused neb obyvatel obce této, ač by kdo neb který přechovával u sebe základy židovské a jich věci pod svěřením aneb jakžkoli, každý ten neb ti má skutečně treskán býti od pánuov šephmistruov a pánuov, nynějších i budících, a pět kop gr. č. dáti pokuty tolikrát, kolikrát koli proti tomuto svolení učinil by neb učinili.“

²⁹⁾ Archiv Český X str. 82.

dodatečné nařízení o půjčkách židovských, o jehož obsahu víme jenom tolik, že se v něm židům zakazovalo dávatí půjčky na domy a pozemky šosovní čili městske pod pokutou 500 kop míš.³⁰⁾ Podle všeho nařízení to i v jiném směru židům bralo opět, co jim zřízení z r. 1497 povolovalo, a proto král nařizoval 7 září 1499 z Budína, aby soudní moc nad židy Pražskými vykonával sudí dvorský Jiřík Berka z Dubé a nad židy jiných měst podkomořím Albrecht z Leskovce, kterým také ochranu a správu jich svěřoval.³¹⁾ Poněvadž pak židé tehdy se četně přikazovali mocnějším pánům, aby se jich ochrany ujistili, a při tom v král. městech bytem zůstávali, zakazoval král 17 listopadu 1499 takovéto přikazování, předpisuje, aby každý žid buď v Praze neb v jiném městě, jenžby sobě zvláštního pána mimo krále vzal, do velké pokuty upadnul a města prázdno byl.³²⁾

Záповěď ta při přiostrujících se sporech stavovských sotva měla žádoucího výsledku. Vyšší stavové naopak použili sepisování zřízení zemského, aby obnovili i platnost sněmovního snesení z r. 1494. Připojiliť zřízení zemskému 18 července r. 1500 tiskem vydanému článek tohoto snesení o půjčkách židovských a ještě jej přiostrili. Odtud židům povolovalo se půjčovati toliko na základy a předpisovalo se, že mají kradené věci bez úplatku navracovati, nechat je koupiti neb vzali v zástavu, a že při tom upadnou v pokutu na zlodějství vyměřenou. Purkrabímu uloženo, aby do sv. Václava konec o to učinil, co jsou židé na listy neb registra půjčili, a budoucně neměl dlužník býti povinen dáti židu summu, když mu ji půjčil na list neb registra. Listy, jež by židé od krále proti tomu měli, neměly míti žádné moci.³³⁾ Tím zří-

³⁰⁾ Winter u. m. I str. 180. V kopiáři Litoměřickém z r. 1512 na l. 19 čte se svědomí, v kterém se praví: „Jest nám to věc vědomá, že toho zřízení, kteréž ráčil učiniti pan z Rozmberka za ouřadu najvyššieho hajtmanství svého (1497—1499) a pan podkomořie p. Albrecht Leskovec o židech, jak puojčovati mají, ani král JMt, pán náš nejv., vyzdvihnúti toho a zkaziti jest neráčil, ani pan podkomořie žádný, ale my (v Litoměřicích) jiné obecné svolenie máme, jímž se zpravujem.“

³¹⁾ Čelakovský, Sb. I str. 313.

³²⁾ Tamže str. 314.

³³⁾ Archiv Český V str. 210 a 259. Soud zemský napotom lhůtu k vymáhání dluhů zapsaných do register do sv. Havla prodloužil a v tu dobu také končí se svrchu zmíněná „registra židovská purkrabství hradu

zení královské o půjčkách židovských z r. 1497 vyššími stavy za neplatné je prohlášeno, a města, jež zřízení zemského neuznávala, měla nyní na vůli buď se spravovati zřízením z r. 1497 aneb tímto z r. 1500 aneb konečně mocí práva statutárního činiti odchylná snesení obecní ve věcech židovských. I vyšší stavové i města nabyli nyní prostředku, kterým židy mohli tisknouti k povolnosti sobě. Množily se asi i ve městech případy vyšetřování a pokutování židů pro přijímání zlodějstva³⁴⁾ a židé, kterým peněžní obchody málo začaly vynášeti, začali provozovati mnohé živnosti městské. Tím ale popudili proti sobě řemeslnický živěl ve městech, jenž rozhodně žádal za obmezení takové soutěže a konečně za vypovězení jich z měst a ze země. Židé naproti tomu jsouce v živnostech svých ohrožení hledali ochrany, kde mohli. Zavázali se králi, že mu ročně 500 kop do komory královské budou platiti, a poněvadž se jich z Uher jenom písemně mohl ujímati, hledali ochránce mezi mocnějšími pány, zavazující se i jim k odvádění ročních platů.³⁵⁾ Mnozí zajisté už tehdy stěhovali se s rodinami z měst královských do panských měst i vesnic a prikazovali se vrchnostem, od nichž se mohli nadíti, že nebudou se přísně držeti písmeny zřízení zemského a poskytnou jim ochrany při provozování obchodů peněžních i proti znění tohoto zřízení.

Za takových okolností došlo na sněmě v dubnu 1501 k opětnému jednání o věcech židovských, a páni a rytířstvo království Českého, majíce nyní hmotný zájem na udržení židů v zemi, a na zachování starých jich výsad, přiřkli jim s povolením a zajisté také k vyzvání krále, že židé „mají v koruně České býti zachováni a trpění, tak jakž jsou zachováni

Pražského“ (srv. pozn. 27). Kromě toho král slíbil listem ze dne 29 srpna r. 1500 nedávati výprosy na peníze, jež židé byli před lhůtou tou do delšího času půjčili (Sb. I str. 318).

³⁴⁾ Srov. na př. Archiv Český VI str. 588.

³⁵⁾ Do této asi doby sluší položiti smlouvu, kterou Jan Mayer žid, mistr židovský království Českého a markrabství Moravského, jménem židů moravských uzavřel s nejv. hofmistrem Vilémem z Pernšteina, jemuž se zavázali ročně platiti 50 kop, když slíbil řadou jich neopouštět, „což by nebylo proti pánu bohu a zemi“. (Archiv Český XVI str. 367). Když i p. Vilém takovéto smlouvy uzavíral, jak asi vypadały smlouvy s panem Zď. Lvem z Rožmitála!

byli *za starodávna podle jich práv a výsad bez všelikého vytištění ze země*“. Vydali jim na to list pod pečeti zemskou, který tehdy měl větší cenu nežli list královský.³⁶⁾ Současně na sněmě ustanovili novou „*zřízení o půjčce a živnosti židovské*“, jejíž znění se nám nezachovalo, ale v které zajisté opět židům povolovali půjčovati na listy a registra a bráti úroky a lichvy z půjček asi v té výši, jak to králem r. 1497 bylo ustanoveno. Naproti tomu zanechali předpis zřízení zemského o koupi a zástavě kradených věcí a o bezplatném jich vrácení vlastníku v platnosti, toliko doplnili jej ustanovením, že žid má býti jenom tehdy trestán, když se mu dá dokázati, že o krádeži věděl. Při tom zároveň vyšší stavové opatřili židy důležitou příповědí, že toho nedopustí budoucně, aby přečinění jednotlivého žida kladlo se ostatním všem židům za vinu; nýbrž že každý žid jsa obviněn má býti slyšán podle práva a spravedlnosti tím soudcem, kterému král židy poručí, a jemuž ale k ruce několik přísedících z vyšších stavů má býti přidáno. Tímto soudem má každý žid podle provinění býti trestán a sám za své skutky trpěti, a jiní všichni židé mají toho prázdni býti. Kdyby proto někdo na ně pokřiky strojiti chtěl v sněmu neb *jinde*, toho vyšší stavové nemají v budoucích časech dopouštět. Takovým způsobem židé vyňati jsou z pravomoci městských soudův a podřízeni soudu purkrabskému, jenž složením svým měl nabýti povahu stavovskou. Zřízení tato vyhovovala asi dosti také přáním krále, jenž napotom 24 února 1502 stvrdil zřízení zemské, jak se na něm stavové byli snesli.³⁷⁾ Patrně nevalil mu v něm více ani článek o půjčkách židovských jednající, neboť byl mezitím těmito novými ustanoveními pozměněn.³⁸⁾

³⁶⁾ Orig. listu stavovského chová se ve státním archivu ve Vídni Boh. Nr. 1510, a to s uříznutou pečeti. Musil tedy býti později vrácen a pozbyl platnosti. Otištěn je v Čelakovského Sb. I str. 315. Srov. též Tomek u. m. VIII str. 481. V listu osvobozují se také židé od placení všelikých berní, což ale nemělo velkého významu. Už na nejbližším sněmě r. 1502 bylo sneseno, že „z židuo každý pán a rytířský člověk, též město králi sebrati mají“ pomoc proti Turku. (Archiv Český VI str. 266.)

³⁷⁾ Archiv Český V str. 262.

³⁸⁾ V některých tištěných exemplářích Vladislavského zřízení zemského z roku 1500 je čl. 550, pokud jedná o židech, přeškrtnut a také v latinském překladu z r. 1527 vynechán. (Archiv Český V str. 259.)

II

Ustavičné kolísání zákonodárství ve věcech židovských mělo za následek nejistotu právní, jež mnohým z vyšších stavů zdála se býti na prospěch, avšak jež zároveň ve městech zavdávala podnět k jitření lidu proti židům. K starým žalobám na ně přicházely nové. Poslední zřízení byla namířena — o tom nedalo se pochybovati — přímo proti městům, která tehdy v nejprudším ústavním sporu s vyššími stavy se nalézala. Obyvatelé městští vzpírali se tomu stávatí před úřady a soudy zemskými, chtějíce býti souzeni toliko vlastními soudy městskými. Nyní část městského obyvatelstva — židovstvo — dohodnuvši se s vyššími stavy, postavila se na opačné stanovisko, hledajíc ochrany u stavovských úřadův a soudův. Považováno to za zradu na stavu městském a ve městech, kde židé u větším počtu bydleli, vedlo to k jich pronásledování a dalšímu omezení jich práv a živností. Následkem toho opět mnozí židé opouštěli města, utíkajíc se pod panství některé vrchnosti, a bylo třeba toliko nějakého většího podnětu, aby lid městský, jenž rád provinění jednotlivců přičítal za vinu všem židům, popustil uzdu své nenávisti k nim. Příležitost taková naskytla se arci záhy a snadno, neboť mezi židy nescházelo nikdy těch, kteří ze zřízlosti neb pověrčivosti dopouštěli se nepravostí³⁹⁾ a tím na souvěrce své nekonečné bědy a svízele uvalovali. Osvědčoval se na nich stará pravda, že každý útisk znemravňuje utlačovatele i utlačovaného, a tak ne beze vší jich spoluviny došlo v těchto časech v některých městech našich k strašným výjevům, jež ničeho nezadávají krutosti, s kterou v západoevropských zemích se židy bylo nakládáno. Ostatně hnutí protizidovské za hranicemi vrhalo též své vlny do Čech.

Počátek stal se v *Chebu*, v městě, jež už ve XIV století v tom ohledu bylo stálo v popředí.⁴⁰⁾ Židé tvořili tam od dávných časů součást obce městské, jejíž výsady se výslovně

³⁹⁾ Srov. Tomek u. m. VIII str. 472; Winter u. m. I str. 189 násl.; též Archiv Český VI str. 569, 576, 577 a 588, X str. 100 a 109 a přílohu č. VII.

⁴⁰⁾ Srov. Reichl, Denkmäler des Egerer Ghetto v Egerer Jahrbuch 1875 str. 96.

též na ně vztahovaly. Odvádějíc platy králi Českému jakožto zástavnímu pánu byli povinni trpěti též s městem a spravovati se jeho městským právem.⁴¹⁾ V husitských válkách ukládala na ně obec nemírné platy, takže se placení jich vzepřeli. Rada ihned si pomohla, vymohši si na králi Sigmundovi majestát ze dne 5 října 1430, kterým dána jí plná moc, aby je mohla z města vypověděti, poněvadž s městem nechťejí trpěti. Movitý majetek, též zástavy a dluhy měly se jim ponechati; ale domy, dvory a hřbitov spadly na obec, jež obdržela právo synagogu v kapli obrátiti.⁴²⁾ Na to židé dali se do vyjednávání s obcí, jež je konečně 19 února 1431 přijala na milost, obravši je o peníze, jak jenom bylo možno. Ponechala je sice v držení domův a dvorů, ale musili odvésti za to polovici kupní ceny těchto realit. Toliko školu a hřbitov, jakož i výsady jich podržela docela ve svých rukou.⁴³⁾ Císař Sigmund vyslovil s tím souhlas z Basileje 24 února 1434, povoluje, aby obec Chebská mohla opět židy do města přijímati a z nich dle možnosti těžiti, jako druhy.⁴⁴⁾ Od té doby židé zůstávali v Chebu s pokojem⁴⁵⁾ a teprve za krále Vladislava začalo se nové jich pronásledování. Roku 1480 upálení jsou tam dva židé, že ukradli kříž z kaple u božích muk a 7 července 1497 — tedy brzo po vydání v Čechách královského zřízení o půjčkách židovských — vymohli si Chebští na králi Vladislavu majestát, že mohou po roce židy z města i z krajiny Chebské vypověděti. Král se při tom zavazoval, že nechce více přijímati žádnou přímluvu za ně, poněvadž prý se přesvědčil, že jsou obci spíše na škodu nežli k užitku.⁴⁶⁾ Od těch časů židé jsou z Chebska vyobcováni.

⁴¹⁾ Celakovský, Sb. II str. 200, 443, 708, 721, 809, 821, 837 a 866.

⁴²⁾ Gradl, Geschichte des Egerlandes str. 379 a Privilegien der St. Eger str. 23.

⁴³⁾ Gradl, Die Chroniken der St. Eger str. 26 a 66. Synagoga byla tehdy proměněna v kostel p. Marie.

⁴⁴⁾ Gradl, Privilegien str. 25.

⁴⁵⁾ Král Jiří povolil pak 9 dubna 1462 čtyřem židům, aby se v Chebu usadili, když se mu zavázali dávat ročně do komory královské 150 zl. rýn.; ale obec Chebská vykoupila vrchnostenská práva nad nimi a proto král druhým listem ze dne 27 března 1463 přikázal je obci k ochraně, tak aby společně s měšťany sloužili koruně České. (Originál v archivu m. Chebu.)

⁴⁶⁾ Gradl, Chroniken str. 82 a Privilegien str. 32. Brzo na to vymohli sobě *Karlovarští* na králi Vladislavu list d. na Budíně 5 srpna

V *Plzni* už r. 1457 důchody z tamějších židů postoupeny jsou králem Ladislavem obci, a za krále Vladislava rada r. 1493 a 1501 usnesla se na artykulech, kterými peněžní obchody židů značně jsou omezeny ve smyslu sněmovního z r. 1494; při čemž také zakázáno jim vésti obchody křesťanské.⁴⁷⁾ Brzo na to přihodilo se, že někteří židé z městečka Hostouně měli účastenství na krádeži v kostele tamějším a při tázání seznali, že „židé Plzeňští k té nešlechtnosti napomáhali“. Radě Plzeňské bylo to dostatečným důvodem, aby všechny židy z města vypověděla a aby na králi Vladislavu vymohla sobě majestát d. na Budíně ze dne 1 listopadu 1504, kterým právo vypovídati židy z města bylo jí stvrzeno, a v kterém obsažen byl závazek, že ani budoucí králové Čestí nemají více židy do města uváděti, neboť židé byli prý předešlými králi dáni městu k užítku, a proto obec má právo je vyhostiti.⁴⁸⁾ Přes to někteří židé udrželi se ještě v městě, až po požáru města r. 1507 byli nuceni i oni se vystěhovati.⁴⁹⁾

Současně přihodilo se, že v *Strakonících* jakás selka zavraždila dítě a sice prý z návodu židů. Pán na Strakonících a mistr převorství království Českého, Jan ze Švamberka, kázal 4 ledna 1504 selku společně s dvěma židy a jednou židovkou upáliti, neohlížeje se na rozkazy královské, aby obviněné židy postavil v moc nejvyššího purkrabí hradu Pražského, by dle výsad židovských a také dle zřízení z r. 1501 byli souzeni soudem královským neb zemským.⁵⁰⁾

r. 1499 „das weder von uns (t. j. králem) noch iren pfandesherrn ain noch kein Jude in ir stat mit wonung gesatzet werde“. (Kopíř z roku 1570 v archivu m. Karl. Varů.)

⁴⁷⁾ Registrum causerum na l. 19 a 55 v arch. Plzeňském. Památky archaeol. VII str. 594.

⁴⁸⁾ Beckovského Poselkyně str. 978 a Šimona Plachého z Třebnice Paměti Plzeňské str. 94.

⁴⁹⁾ Sdělení prof. Strnada.

⁵⁰⁾ O příhodě té zachoval se list krále Vladislava daný na Budíně 13 ledna 1504, jež v příloze č. VIII uveřejňujeme. Jináče líčí příhodu tu Lasitius v *Historia fratrum Bohemiae* lib. III na l. 134 (v archivu Herrnhutském), kdež praví: „Eodem anno 1504 die 4 Januarii in Straconicio oppido ustulati sunt duo Judaei, qui puerulum cultris confederant, sanguinis Christiani, quo carere non possunt, causa. Addita pyrae mater pueruli, quae filiolum eis venderat.“ Podobně věc vypravuje Veleslavín v *Kalendáři historickém* str. 8 a Beckovský, *Poselkyně* str. 978. Tito spisovatelé vědí dokonce, že „sedlka to své dítě za tři zlatý tým židům

Příhoda ta vykládána byla jako rituelní vražda a způsobila velké pobouření ve vůkolních městech. Nejhorší následky měla pro židy v *Budějovicích*, kde obyvatelé už před tím nejdnou proti nim se pozvedli, tak že král a podkomoří byli nuceni často se jich ujímati. Tam také rada byla už podobná nařízení o omezení obchodů židovských vydala, jako se bylo v *Plzni* i jinde tehdy stalo.⁵¹⁾

Jak se z listů královských dovídáme, už koncem r. 1503 byl v *Budějovicích* vybízen lid, aby na židy počátek učinil, statky jim pobral a je vraždil, a mnozí židé přestrašení utíkali z města, dávajíce se pod ochranu podkomořího Albrechta z Leskovce. Král 13 ledna a opět 14 února 1504 z *Budína* přísně radě nařizoval, aby nedopouštěla činiti židům příkoří, nýbrž aby je ve městě beze všech útisků zanechala, slibuje, že po příjezdu do Čech na soudě královském každému, kdo bude mít na židy jaké stížnosti, ku právu dopomůže. Varoval při tom král měšťany *Budějovské*, že takové bouření na židy může do země válku domácí uvést i všecko jiné zlé způsobiti.⁵²⁾ Učilať zajisté zkušenost, že obecný lid udeřiv na židy nešetřil pak ani klášterův ani kupcův a řemeslníků.

Sotva však podkomoří zběhlým židům vyjednal návrat do města a myslí poněkud se utišily, nová krvavá příhoda způsobila v *Budějovicích* jitrění a konečně divokou bouři proti nim. Hejtman hrabství *Hardeckého* v *Dolních Rakousích* Jan Sokolík z *Dubé* oznámil z *Hardeka*, tedy z daleka od hranic moravsko-rakouských, 24 června 1505 radě *Budějovské* českým listem, že má v moci zločince, který útrpné vyznání na židy v *Budějovicích* učinil. Jakýs pastýř Štef z *Pleisinku* na mučení při právě jeho prý vypověděl, že žid Michal z *Budějovic* s ním se v blízkém městečku *Reci* umluvil o prodeji šestiletého

prodal“, a *Veleslavín* dokládá: „Takových nešlechtných mordův a ukrutných skutkův proti dětem křesťanským o židech více se v historických nachází; ačkoli *Innocenc* papež zapovídá, aby jim žádný křesťan tím nevytýkal, žeby při obřadech svých krve lidské užívali, poněvadž jim v starém zákoně všeliké krve užívání zapovědino.“

⁵¹⁾ Srov. přílohy č. I, II a IV. Z příloh č. V a VII je patrné, že židé souzeni byli před soudem podkomořským a městským, a že *Budějovští* bránili se r. 1502 proti tomu, aby je židé poháněli před soud purkrabí hradu *Pražského*.

⁵²⁾ Srov. přílohy č. VIII a IX.

pacholátka, a že také prý chlapce toho v jednom lese u Pleisinku zavraždili a krev z něho do láhve vycedil. Michal žid prý se mu chlubil, že byl vyslán k němu rabím z Budějovic, a také žena pastýřova prý výpověď muže svého potvrzovala. Rada Budějovská obdrževši takovou zprávu učinila o tom sdělení vůkolním pánům, berouc u nich radu, co by činiti měla, a konečně v září vyslala spoluradního Vincence Hoříckého do Hardeka, aby přezvěděl bližší okolnosti. Sama chtěla zavést vyšetřování; ale poslové její přišedše do ulice židovské našli tuto opuštěnu. Židé totiž, přezvěděvše něco o tom, vystěhovali se z města i s majetkem svým, což bylo napotom tak vykládáno, jako by se byli tím k spoluvinně přiznali. Arci kdo zná nelidskost tehdejšího trestního řízení, nebude se příliš nad tím pozastavovati, že podezřelý člověk, ať vinný či nevinný, hleděl se tehdy útekem spasiti a vyšetřování spojenému s mukami ujíti. Někteří židé uložili společně před útekem klenoty, nejspíše u nich zastavené, do soudku, jež svěřili měšťanu Šebestyánu Štrynařovi; avšak prozradilo se to a konšelé vzali soudek na radnici ve své opatrování, až do dalšího rozkázání krále.

Zmíněný konšel Hořícký vrátil se z Hardeka koncem září 1505 do Budějovic s písemnými svědectvími o vyznání pastýře Štefa, jenž tam byl 21 září se ženou popraven. Svědčili tu ve dvou listech na to daných Jan Bobinský z Újezda, purkrabí na Hardeku, čtyři šlechticové rakouští a čtyři konšelé města Rece, že Štef před popravou přiznal se před nimi k útrpnému vyznání, jež byl v červnu učinil, a že také na tom zemřel.⁵³⁾

Ve vyznání Štefově neděje se o žádném jiném židu z Budějovic zmínka, nežli o Michalu a o rabím. Přes to vše konšelé Budějovští shledávali všechny židy na skutku tom podezřelými a psali o to Petru z Rosenberka, nejvyššímu purkrabímu, Jindřichu z Hradce, Vilému z Pernšteina a Janu ze Švamberka, žádající na nich přímluvné listy ke králi, by dovolil trestati židy, kteří o zločinu tom věděli, a aby jim povolil také pro ten skutek všechny židy vypověděti z města,

⁵³⁾ Srov. přílohy č. X—XII.

neboť byla prý obava, že by obec na ně udeřila. Patrně tedy mnozí židé opět se do města navrátili, a rada mezi tím byla asi také dopsala vůkolním vrchnostem za vydání podezřelých.

Obdrževši přímluvné listy vyslala 4 listopadu 1505 ke králi dva posly, Martina písaře městského a konšela Osvalda Reichenšteina, kteří dojedše 13 listopadu do Budína obdrželi čtyři dny na to u krále slyšení. Zjednal jim je sekretář kanceláře české doktor Augustin Käsensbrot ze Všehrd, probošt kostela Olomúckého, známý „humanista“ a pověstný vášnivý odpůrce Jednoty bratrské.

Král pobouřen přednesenými zprávami a obsahem písemných svědectví, jež mu poslové předložili, a nedada vinu blíže vyšetřiti nestranným soudem královským, jak přece dle výsad židovských mělo se státi, udělil radě Budějovské svolení, aby židy, kteří „o tom nešlechtném skutku věděli“, ohněm trestala a ostatní aby z města vyhnala, tak aby na věčné časy židé města Budějovic prázdni byli.⁵⁴⁾ Poslové přinesli s sebou z Budína dva listy, v kterých král 20 listopadu 1505 vyhovoval předneseným žádostem. V prvním nařizoval radě, aby „všecky židy, kteříž jsou kolivěk toho zlého účinku a skutku účastni a vinni, do vazby vezmúce kázali bez meškání a beze vše milosti ohněm podle práva trestati a odpraviti“, podotýkaje, že současně posílá nejvyššímu kancléři Albrechtu z Kolovrat příkaz, aby dal vyhotoviti majestát na vypovězení židů z města. V druhém pak listu, jenž patrně vyšel z pera sekretáře dra. Augustina, běře za věc už prokázanou, že židé v městě jich obývající — tedy šmahem všichni — „takový hrozný a ukrutný prolitím krve křesťanské skutek učinili, pro kterýžto zlý účinek přišli a upadli jsú králi hrdly i statky v pokutu a vinu“, a proto poroučí radě, aby soudek s klenoty, který od židův na radnici vzala, vydala doktoru Augustinovi, král. sekretáři, a Mikulášovi Křemenskému, protonotáři kanceláře české, poněvadž jim tyto klenoty daroval „pro jejich věrné zasloužení“.⁵⁵⁾

⁵⁴⁾ Srov. přílohu č. XIII. O doktoru Augustinovi srov. čl. Käsensbrot v Ottově Slovníku Naučném XIV str. 17 a uvedenou tam literaturu.

⁵⁵⁾ Srov. příl. č. XIV, XV a XVI. O klenoty ty uprchlí židé Budějovští s radou napotom dlouho se ještě soudili. V knize svědomí purkrabství Pražského z l. 1505—7 v archivu Č. Musea (sign. 1 G.) na l. F 15 éte se:

Doktor Augustin neprostředkoval tedy nezištně nebo z pouhé horlivosti náboženské při králi v této nepěkné záležitosti, nýbrž uslyšev od vyslaných Budějovských o klenotech na radnici uložených, opatřil si na ně výprosu jakožto odměnu za horlivost v té věci osvědčenou. Mohla se arci

že 29 října 1507 Šebestian Štrýnař z Budějovic Českých svědčil, že „žena žida Kuzela položila měšec do soudku u mne, a ten soudek byl jest jednoho žida, zejména Uhra Izáka, a v tom soudku ten jistý Uher žid měl jest své klenoty . . ., i byl ten soudek u mne dva nebo tři dni, a potom přišli jsú páni ke muě do domu, kázali sobě dáti ten soudek a vzali jsú jej v svú moc“. A opět v knize svědomí téhož úřadu z l. 1507—1509 (G 2) na l. A 8 étou se svědectví čtyř osob před úřadem purkrabství 6 října 1507 složená ve při Kusyela žida s purgmistrem a radou i vši obci města Budějovic Českých. I svědčil Jakub kramář z Polné: „Přišel sem s listem od pana kancléře Jmti do Budějovic Českých. Tu sem toho listu dodal panu purgmistru p. Kašparovi Tumocharovi za kostelem. Tu sou mi odpovédi žádné do třetího dne nedali. Potom sem já šel na rathúz a potom sem se pány musel jíti do šatlavy, a oni vydali sou mi Kussiel žida zmúčeného. Tu sou oni páni mluvili k témuž židu: Žide Kussiel, co se do týče tvého statku, kterýž jest pobrán, ty budeš všecko zase míti, a co za to žádáš za všecko? A on pověděl, že čtyři sta kop gr. míš., a oni jemu tak řekli: Ne tak mnoho, Kussiel, vezmi ty dva tři sta kop za to. A on žid řekl: Milí páni! Co sem já měl, já vás prosím, že mi mé zaplaceno bude. A oni řekli: Milý Kussiel! Shleďáš to, že tobě všecko zaplaceno býti má. A též jiné mnohé řeči mezi nimi byli, kterak jest se zapsati jim týž žid měl, kterakž já nepamatuju.“ Izák žid z Prahy svědčil „vzav to na svú viru židovskú, na svú duši, na desatero boží prikázání a pod věčným zatracením“, že Vicen Hunger, měšťan Budějovský, hledal žida Kužela v Praze, a že tu pověděl mu, „že páni Budějovští chtěli by mu dáti 300 kop gr. m., aby mu radil, aby je přijal, nechaje souduov a nákladuov“. V tomže smyslu zněly i ostatní dvě výpovědi, z nichž patrnó, že žid Kužel prikázal se nejv. kancléři Albrechtu z Kolovrat, a ten že jemu pomohl z vězení za tím účelem, by na Budějovských vymáhal peníze, které do pověstného soudku byl uschoval. Soudím, že ani pan kanclér neujal se ho zcela nezištně, „bez dobrého koláče“, jak se tehdy říkalo. Soud purkrabský také dal za právo Kuželu židu proti Budějovským, aby mohl jich zatýkati, kde je dopadne, neboť dle téže knihy l. 15 svědčil Abraham žid 13 června 1503, že „učinil smlúvu s Kusyelem židem o zatknutí a to taková: kolik bych jich (měšťanů Budějovských) mohl najditi od jednoho až do šesti, od každé jedné zvlášť osoby po 5 kopách gr. č. že mi má dáti, a to také, což koli na to naložím neb utratím, že to všecko má mi zaplatiti; i zatekl sem dva z Budějovic a nákladu i za stravu i od zatknutí učelí sem se s ním, jest toho všeho 15 kop gr. č.“ Konečně dle zelených register zápisných téhož úřadu z l. 1507—1509 na l. D. 16 v archivu Č. musea byli 28 června 1509 zatčení listy zatýkacími a před úřad purkrabství Pražského připraveni Havel Waysherl a Michal řečený Šiml, měšťané města Budějovic, od Kusyela žida. „Tu týž Kusyel žid roku jim oběma přidál (do 19 července), a v tom času mají se oba s ním o dluh povinný, pro kterýž jsou zatčeni, smlúviti. Pakliby se nesmlúvili, slíbili sou jeden každý z nich svou čest a viru postaviti se v moc páne purkrabovu aneb místo jeho držícimu na hradě Pražském v té světnici, kdež pan purkrabie obecně soudí.“ Zatčení měšťané snažili se arci doma přiměti radu, aby s Kuželem se vyrovnala, a tak 5 října 1509 Kusyel žid svrchupsané osoby ze všeho propustil.

naskytnouti otázka, komu tyto klenoty patřily; zdali židé, kteří zmíněný soudek dali uschovati, něčím se provinili, a i v případě prokázané jich viny, zdali mezi klenoty nejsou zastavené věci, jež dlužníci zástavní měli přece právo si vyplatiti. Avšak podle všeho těmito otázkami v kanceláři královské netrudili sobě mnoho hlavy, tak jako neohlíželi se na snesení a přípravě sněmovní z r. 1501, že zásady společného ručení nemají více pro židy platiti, nýbrž že každý žid má odpovídati toliko za ten skutek, který sám spáchal, a jenž se mu dokáže.

O tom, co se po vydání královských listů v Budějovicích dalo, zachovaly se nám zprávy hlavně v písemném svědomí tří zemanů českých ze dne 19 prosince 1505, v kterém vyznávají, že byli 12 prosince přítomni na radnici Budějovské poslednímu výsledku deseti židů před jich upálením. U přítomnosti mistra převorství Českého Jana ze Švamberka a četných šlechticů i poslů z měst volal prý purkmistr jednoho po druhém z obviněných a už také odsouzených židů, dávaje čistí jich vyznání, jež byli po svém zatknutí a uvěznění učinili „dobrovolně i také jsouce tázání“. Tu pak obvinění, jsouce purkmistrem pamatováni, aby „žádného křesťana ani žida ani pohana na svú duši nebrali“, neboť jich „poslední hodina táhne“, přiznávali se k tomu, co prve byli na mukách vyznali.

Z tohoto „vyznání židovského“ v listě onom opakovaného seznáváme nejprve tu nápadnou okolnost, že o židu Michalu neb o rabím, na něž pastýř Štefl vypovídal, nikde se neděje zmínka; nýbrž že obvinění všechnu vinu svalovali na jakéhož starého Belfla, tvrdíce o něm, že prý měl v koupí dítěte účastenství. Avšak tento Belfl nenalézal se mezi vězni, spasiv se v čas útekem do Písku. Tak svědčil Jakub Taka, že to „skutečně ví, že to jest starý Belfl kúpil a hned dal deset zlatých a slíbil mu (komu?) také ostatek dáti“. Svědek to slyšel od bratra Belflova Čelala, že „bratr jeho kúpil tu krev“. Jiný žid jménem též Belfl, zvoníkův zeť, slyšel prý totéž od dvou synů Belflových. Zvoník Hyrš vypověděl, že se židé sešli u Belfla vedle zdi a tu „trželi o krev a dítě“. Veliký David vyznal, že zvěděl též od Čelala, že „starý Belfl má tu

krev“, a když byl podruhé na mučení veden, trval při své výpovědi, že to ví od Čelala, kterak „v Rakúsiach dietě zahuběli, a že bratr jeho koupil tu krev“. Čelal jsa přiveden, popíral, že by byl Velikému Davidovi takovéto vyznání učinil, řka: „Nevezmi mne na svú duši“; ale David stál na svém a napomínal Čelala, aby „*nedal se stáhnúti*“ a poznal pravdu. Na to Čelal přiznal, že bratr jeho krev koupil a proto pryč šel, a dodal ještě „jeden den po mučení“, že podobné sdělení učinil Jakubovi Takovi. Kromě toho Veliký David vypověděl, že díl té krve, „kterú židé v Budějovicích koupěli“, vzal Belfi sebou na Písek a druhý díl nesl bratr jeho Čelal do Prahy do synagogy, a že židé dávali dle možnosti peníze za tu krev. Podobně vypovídali žid Siesl, řezník židovský Hirš a Izák, a na otázku, k čemu tu krev potřebují, odpověděl Jakub Taka, že sice sám neví, ale že někteří mní, že „k ženám, které jsou mdlé a nemocné“, a Siesl vyznal, že ji potřebují „staří židé, kteří starého pokolení jsou, a který tu nemoc má, když tu krev potřebuje, že jemu ta nemoc mine“.

Ze židů útrpně tázaných nepřiznal se žádný, že by sám byl měl nějakého účastenství na vraždě dítěte v Rakousích, nýbrž sváděli vinu na starého Belfa, že si k tomu za peníze zjednal pomocníka, a toliko někteří přiznávali, že krev byla mezi židy rozprodávána. Kromě toho vězňové svědčili o rozmanitých jiných špatnostech, jichž se sami neb jiní židé byli dopustili, na př. že rouhali se křesťanskému náboženství, kupovali kostelní klenoty, zamlčovali kradené věci, falšovali minci a dlužní úpisy atd. Věci ty však s hlavní příčinou tohoto řízení soudního toliko mimotně souvisely.⁵⁶⁾

Kdo přečte pozorně a nestranně zmíněné „vyznání židovské“, učiní sobě snadno úsudek o způsobu a ceně tehdejšího trestního řízení. Vyznání to dalo by se doplniti obrazem současně prováděného pronásledování Českých bratří čili „pikhartův“ a také současnými vyznáními na př. čarodějnic, jež

⁵⁶⁾ Srov. Přílohu č. XVII. O soudu tomto nad židy Budějovskými podávají též zprávy Beckovský, Poselkyně str. 980 s poznámkou, že „dosavad žádný žid v tom městě svého obydlí nemá“; Seyser, Kurzgefazzte Chronik der Stadt Budweis str. 60; Herrmann, Geschichte der Israeliten in Böhmen str. 40, jenž cituje „Archiv. curiae Budwicens. Mss. L. 6“, a Richter, Geschichte der St. Böhm. Budweis str. 14.

na sebe při mučení vypovídaly věci všemu lidskému rozumu jakoby na posměch. Inkvišiční řízení bylo dlouhé věky hrozným nástrojem v rukou despotismu podporovaného pověrčivosti a nevědomostí lidu, a právnímu citu současnému přičí se přikládati plnou víru takovýmto svědectvím mučením vynuceným, i když útrpně tázaný po mučení při nich setrval. Neboť strach před novým mučením mohl býti při něm tak mocný, že, nežli by byl výpovědi nepravdivé odvolal a nová muka podstoupil, raději volil smrt, které tak jako tak ujíti nemohl.⁵⁷⁾ Avšak kdybychom i přikládali vyznáním těm víry a připouštěli, že pověra a nezdělanost mohly vésti k podobným hanebnostem, k nimž někteří židé Budějovští se znali, tedy přece zůstane nepochopitelné, kterak z provinění jednotlivců mohli bez důkazů býti činěni zodpovědni všichni ostatní židé a kterak bylo možno trestati je všechny pro „postrach jiným“, jak se bylo stalo v Budějovicích.

Neznáme sice všech událostí, jež následovaly; ale zachované zprávy nedávají pochybovati o tom, že se všemi židy v Budějovicích bylo velmi krutě naloženo. Byloť 12 prosince r. 1505 netoliko všech deset zmíněných vězňů upáleno, nýbrž v lednu 1506 podstoupilo ještě dalších 14 židů smrt ohně. Ostatní pak židé byli všichni neočekávaně z města vyhnáni, při čemž na útěku mnozí v řece utonuli, a jich majetek všechnen byl skonfiskován. Jenem několik židů, kteří se dali pokřtiti, zůstalo všeho toho ušetřeno.⁵⁸⁾

⁵⁷⁾ Už právní kniha Brněnská z r. 1353 vyslovuje pochybnosti o věrohodnosti útrpných vyznání, pravíc (v českém překladu z XVI století), že „mučení nemá bejtí vždycky, nýbrž někdy věřino; nebo dovozování mučením jest věc nejistá a nebezpečná, jakožto pravdu oklamávající. Nebo mnozí mučení trpělivostí a tvrdostí tak sobě mučení nic neváží, že žádným způsobem na nich pravdy vytáhnouti nelze. Jiní takovou netrpělivostí přemáhání bejavají, že raději o každém skutku lháti, nežli mučení trpěti chtějí. A takž také bejavá, že se rozličným způsobem znají, aby netoliko sami sebe, ale i jiné lidi mazali“. (Latinský text v. Rössler, D. Rechtsdenkmäler II str. 327.) Jiný český text v Brikého Právech městských kap. LXIX (ve vydání Jirečkově str. 355), kdež se překládá, že „mučení ne vždy ani také někdy nemá věřino býti“; naproti tomu Koldín v Právech městských S. 20 (vydání Jirečkovo str. 387) přidržuje se původního textu. Přesvědčivé důvody, jež proti tortuře jakožto „památníku starobylého a divošského zákonodárství“ v XVIII stol. pronesli Beccaria a Voltaire, čtou se v Sládečkově překladu Beccariova slavného spisu o zločinech a trestech na straně 28. Srovnej též Storch, Řízení trestní rakouské I str. 11, 60 násl. a 84.

⁵⁸⁾ Seyser u. m. str. 63.

Král Vladislav všechno to schválil, vydav Budějovským 16 března 1506 z Budína majestát, v kterém jim povoloval, aby židův na věčné časy prázdni býti mohli, a v kterém zavazoval sebe i budoucí krále České, že více žádných židů do jich města nebudou uvozovati. Odůvodňoval to tím, že mu byl oznámen „velmi neslušný a nekřesťanský účinek židův *některých* Budějovských, kterak by dietě křesťanské kú-pivše zamordovali a krev tu do Budějovic mezi *některé* židy přinéstí měli“. ⁵⁹⁾ Příbuzní židů, kteří v Budějovicích králi hrdly i statky v pokutu upadli a odplatu vzali, jakož i vyhnání židé poháněli napotom radu Budějovskou před soud purkrabství hradu Pražského pro vydání statků pozůstalých; avšak král listem d. na Budíně 22 května 1508 všeliké takové „trápení“ Budějovských přísně zakázal, neboť zůstale židovské statky na něho prý spravedlivě připadly a on je rozdal, kde se mu vidělo a zdálo. ⁶⁰⁾ Nicméně tehdy slovo královské neplatilo mnoho a židé uměli si poraditi. Přikázali se mocnějším pánům, zejména nejv. kancléři Albrechtu z Kolovrat, a ti dopomohli jim za dobrou úplatu k některému právu, zjednavše jim na úřadě purkrabském listy zatýkací, kterými mohli měšťany Budějovské kdekoli zatýkati a tak donucovati radu Budějovskou k vyplacení náhrady utrpěné škody. ⁶¹⁾

III

Vzrušující tyto události v předních jihozápadních městech českých nezůstaly bez vlivu na postavení židů v hlavním městě a v jiných venkovských městech královských. ⁶²⁾ Do té doby nemělo vlastně, jak už jsme vyložili, býti pochybno, že židé v Praze jsou lidé královští, jejichž obec na Starém městě

⁵⁹⁾ Příl. č. XVIII.

⁶⁰⁾ Příl. č. XXII.

⁶¹⁾ Srov. pozn. č. 55 na str. 405.

⁶²⁾ Tak v ten čas vypuzeni byli židé z Loun. V knize svědomí purkrabství Pražského z l. 1507—1509 (sign. G 2 v Českém muzeu) na l. 14 čte se v svědomí z r. 1508: „když jest bratr Juduov Mates měl příhodu v Lounech, že sú se všickni židé stěhovali z Loun, a Juda teház stěhoval se jest sem do Prahy i s ženú svú.“ Roku 1540 mluví se ještě o „majestátu krále Vladislava, svědčícím někdy Hynkovi Pětipeskému z Krásného Dvora, kdež král témuž Hynkovi dal majestát na purkmistra, konšely i všecku obec města Louna vo vyhnání židů z téhož města.“ (Šmler, Pozůstatky desk I str. 364).

požívá dosti rozsáhlé samosprávy. I na Novém městě a na Malé straně drželi židé ještě některé domy a i tam mohli ze Starého města na trhy docházeti a po domech vetešnické obchody provozovati. ⁶³⁾

Následkem poklesnutí moci královské a sporů stavovských rada Staroměstská začala si ale vždy větších práv osobovati nad židy na půdě Starého města usedlými a nerada snášela zasahování kteréhokoli úředníka zemského do záležitostí židovstva Pražského. Zejména bylo jí proti mysli, když některý úředník zemský dosazoval rychtáře židovského a ostatní zřízení obecní v židovské obci. Neuznávajíc pak platnost zřízení zemského z roku 1500 pro stav městský, nemínila také spravovati se ani zřízeností o židech z r. 1501 ani šetřiti vyměřené tam příslušnosti soudu purkrabského na hradě Pražském. V ostatních pak dvou městech Pražských považovali dobu za příhodnou ku provedení záměru, aby židé zůstávali obmezeni toliko na svou osadu v Starém městě aneb aby vůbec z Prahy byli vypovězeni. Jakmile pak židé vypuzení z jiných měst začali se osazovati v hlavním městě a tam dělati soutěž křesťanským obchodníkům a řemeslníkům, tu i na Starém městě ozývala se z těchto kruhů pořáde hlučněji přání v tomto směru. ⁶⁴⁾

Rada Staroměstská pak vidouc, kterak židé z královských měst se vyhánějí, avšak ve městech a na statech šlechty se četně usazují, nevzpírala se tomuto hnutí; nýbrž vymáhala sobě na králi právo vypovídati židy z města aspoň za tím účelem, aby mohla je donutiti k úplnému podrobení se úřadům a soudům městským.

Stal se v tom směru pokus za pobytu krále v Praze r. 1502, ale bez výsledku. Naproti tomu obec Novoměstská učinila 29 srpna 1502 snesení, že židé mají jich města býti prázdni všemi obyčejí, a teprve když král se ujal židů, puštěna jim zase svoboda chození do Nového města, avšak s jistým obmezením. Směli půjčovati sousedům peníze toliko na zaklady přes to, že — jak víme — na sněmě rok před tím bylo jim povoleno půjčovati též na listy a registra; z kopy

⁶³⁾ Tomek u. m. VIII str. 152 a 471.

⁶⁴⁾ Tomek u. m. VIII str. 481 a Palacký u. m. V 2 str. 124.

peněz neměli bráti více úroků týdně nežli tři peníze; o dluhy měli poháněti obyvatele městské toliko k soudu městskému a nikoli k soudu purkrabskému, a konečně zakázáno jim vkračovati řemeslníkům a kupcům v obchody a trhy. Povoleno jim toliko prodávati obnošené šaty na trzích, tak že po domích nesměli s veteší více choditi. Židé uradivše se v obci vstoupili 8 května 1503 do plné rady Novoměstské a oznámili, že se chtějí tím řádem spravovati.⁶⁵⁾

Na počátku r. 1507 žádala opět obec i na Starém městě, aby židé z města byli vypovězeni, a rada koncem dubna vyslala posly ke králi do Budína, aby dal k tomu svolení. Král rozuměje, že tu jde o zkrácení důchodů jeho, teprve po zdráhání učinil přípověď, že Staroměstským vydá majestát na vypovídání židů, když je ještě rok ve městě ponechají. Učinil o tom poslům ústní sdělení jménem krále na hradě Budínském nejv. hofmistr Vilém z Pernšteina, a poslové vrátivše se domů podávali o tom 31 května zprávu ve shromáždění velké obce, která ji s pochvalou přijala.⁶⁶⁾ Rada Staroměstská použila pak této vhodné příležitosti k tomu, aby židy přiměla k prikázání a k podrobení se její soudní a správní moci. Asi v ten čas složili totiž starší židé Pražští přísahu, že se budou konšely městskými spravovati „jakožto pány jim od JMKské danými“, a zavázali se odváděti jim roční platy na uznání jich ochranné moci nad nimi.⁶⁷⁾ Král, vypůjčiv si před tím summu peněz od nejvyššího písaře Mikuláše z Hořic, zapsal mu ji na úrocích, kterými mu židé Pražští do komory královské byli povinni; avšak rada Staroměstská jsouc vyzvána, by židy přiměla k placení tohoto dluhu, odepřela tak učiniti, poněvadž prý je to proti milosti, kterou král na Budíně Pražanům učinil.⁶⁸⁾

⁶⁵⁾ Příloha č. VI.

⁶⁶⁾ Příloha č. XIX a XX. — Srov. Staré Letopisy str. 280, Velešlavínův Historický kalendář str. 296, Hájka Kroniku Českou I. 462 a Beckovského Poselkyni str. 980. V pramenech těch uvádí se, že „v Budíně všickni tři stavové na králi to vyprosili, aby židův v Čechách, v Moravě ani v Slezích nebylo“; avšak bližších zpráv o tom není. Tvrzení, že Staroměstští obdrželi tehdy majestát takového znění, spočívá zajisté na omylu.

⁶⁷⁾ V pamětní knize č. 994 na l. 83 v archivu m. Prahy před zápisem z r. 1507 čte se znění přísahy, jež starší židovští radé Staroměstské musili skládati. Tomek uveřejnil ji na u. m. VIII str. 483 v poznámce 95; avšak klade ji teprve k r. 1514. Mám za to, že omylem.

⁶⁸⁾ Příl. č. XX. — Srov. též Archiv Český VI str. 586.

Odpověď ta asi krále dosti popudila. Stál tehdy rozhodně při straně vyšších stavů v jich sporech se stavem městským, a jsa finančně závislým na straně Zdeňka Lva z Rožmitála, jemuž byl udělil nejv. purkrabství Pražské, nebyl více ochoten splniti přípověď, kterou byl Staroměstským učinil ohledně vydání majestátu na vyhnání židů po roce. Naopak listem ze dne 21 května 1508 poručil tomuto nejv. purkrabímu a také purkrabímu Pražskému Jindřichovi Tunklovi z Brnička židy české ku správě, nařídív židům, aby toliko těmito úředníky se spravovali a „žádným jiným“. Poněvadž prý se mnozí z nich bez povolení královského z Prahy vystěhovali, měli býti napomenuti, aby se do Prahy ve dvou měsících vrátili, a kteří by toho neuposlechli, měli ztratiti domy i všecken majetek, jenž měl připadnouti p. Zdeňku Lvu a jeho purkrabímu Tunklovi. Jestliže by dále který žid v pokutu králi upadnul, a to bylo uznáno staršími židy Pražskými, měla pokuta ta připadnouti oběma purkrabím společně s nejvyšším kancléřem Albrechtem z Kolovrat. „Milost“ tato, za kterou obdaření páni králi asi značnější summou peněz se zavděčiti musili, měla trvati dotud, dokudž „židé v království našem jsou“.⁶⁹⁾

Nedá se upříti, že nejv. purkrabí s přáteli svými opatřil sobě tímto listem velmi účinnou zbraň proti Pražanům Staroměstským, kterým všechna moc nad židy měla býti rázem odňata. Byla toliko otázka, zdali rada Staroměstská rozkazu královskému se prostě podrobí. Byloť patrno, že z „*městských*“ židů, jakými se byli židé Pražští fakticky stali, neměli se státi snad židé „*královští*“, jakými bývali druhdy; nýbrž židé „*stavovští*“, stavovské moci podřízení, z nichž židé „*panští*“ velmi snadno se mohli státi. Potřebovalť nejv. purkrabí dáti toliko k tomu svolení ve formě vejhostu, a židé mohli se stěhovati pod moc panskou. Ostatně účel listu královského byl, aby židé v Praze zůstali, avšak aby byli přivedeni pod moc nejv. purkrabího, a zdá se, že mnozí židé, trvající již dříve v důvěrných stycích s ním, jakož i s nejv. kancléřem, a obávající se splnění hrozeb, že budou z Prahy vypovězeni, nyní ochotně se těmto pánům prikazovali. Byloť pro ně též

⁶⁹⁾ Příl. č. XXI.

výhodou, že trestní moc soudní měli nad nimi vykonávati starší židovští a nikoli rada Staroměstská.

Pochopitelno, že obec Staroměstská nenesla s lehkou myslí takoveto rušení práv sotva nabytých a také daného slova královského. Jak letopisec sděluje, byla ve shromáždění obce 30 května 1508 „o židy velká nesnáze“. Páni zemští prý před rokem též krále žádali, aby židů v zemi nebylo; avšak když se z Prahy někteří stěhovali, „přijímali je na své grunty a do svých měst“, a nyní, když se měli židé ze země odebrati, král „zdvihl zase tu milost Pražanům“ a rozkázal, aby židé v Čechách zůstali. Obec nechtěla však k tomu svoliti, a tu nejv. kancléř Albrecht z Kolovrat zprostředkoval prý židům příměří, aby zůstali v Praze až do příjezdu krále do Prahy, ale „bez přerušení daní královského“.70) Hrozba s vypovídáním židů pomohla tedy radě Staroměstské v úsilí udržeti je aspoň v Praze ve své moci.

Brzo na to — 10 srpna 1508 — král z Budína stvrdil vyšším stavům pověstnou smlouvu Svatojakubskou, kterou se mu odjímalala všechna moc a přenášela na regenty zemské, v jichž čele stál právě nejv. purkrabí Zd. Lev z Rožmitála. Na ně přešla zejména správa důchodů královských, tak že i důchody z měst, jež podkomoří a mincmistr vybírali, měli se jim odváděti.71) Takovým způsobem také židé ve městech královských, jako města sama, měli se dostati docela do správy stavovské, a nyní arci stav městský měl tím větší příčinu brániti se jak proti oligarchickým snahám vyšších stavů, tak i proti židům, kteří byli větším dílem přinuceni šlechty se přidržeti.

Na sněmích za přítomnosti krále v Praze 30 září 1509 a v Kutné Hoře 20 února 1510 odbývaných také „vyšli pokřikové na židy“, aby v koruně České nebyli trpěni a i všichni tři stavové žádali prý krále, aby je ze země vypověděl. Židé naproti tomu předložili králi výsady, jež byli od králův i stavův českých obdrželi, že nemají „na budoucí časy z koruny České vytiskování a vyhánění býti“, a tak král odjížděje z Čech vydal jim z Olomouce 10 března 1510 potvrzení těchto výsad, přikazuje, aby židé při nich „beze všech útisků“ byli zacho-

70) Staří Letopisové str. 286.

71) Archiv Český VI str. 388.

vání. Není nepodobno, že židé musili králi přinésti opět značné oběti peněžní, aby potvrzení toho dosáhli, a že asi nejvyšší purkrabí měl na vydání tohoto listu největší vliv. Jako pak ironie zní to, když král v listě tom nazývá židy „svými poddanými“.72)

Následkem svěřeni správy židů nejv. purkrabímu a regentům měl se purkrabí hradu Pražského státi vlastním představeným židů z Prahy i z ostatních měst královských, kteří se k jeho úřadu a soudu ve všelikých potřebách měli utíkat. Větší část židů také se tím spravovala, a následkem toho ve velké rozepři měst s vyššími stavy otázka příslušnosti soudu purkrabského byla dosti důležitá, aby se jí sněmy zaměstnávaly.

K návrhu stavu městského snesl se sněm 23 dubna 1512, aby při králi bylo jednáno, na čem „by židé měli býti postaveni“,73) a když jednání to nevedlo k žádnému konci, vymohl sobě stav městský usnesení sněmu 25 listopadu 1512, že židé mají poháněti před soud purkrabský toliko o dluhy, jež mají v registrech toho úřadu anebo listem ujištěny; a o jiné dluhy, ujištěné na př. ručními zástavami, že mají poháněti před soud, na kterém dlužník jest neb přisedí, tedy před soud městský, jde-li o obyvatele městského.74) Městský stav mohl v snesení tom spatřovati ústupek, neboť obce městské měly právo zakazovati židům, aby obyvatelům městským dávali půjčky na registra a listy, a tím samým mohly hájiti příslušnost soudů městských ve věcech peněžních obchodů židovských.

Poněvadž i na tomto sněmě bylo vyslovováno přání, aby židé byli z koruny České vypovězeni, usnesl se sněm svěřiti

72) Čelakovský, Sb. I str. 341. Před sněmem v Kutné Hoře podali Horníci 13 února 1510 suplikaci, v které stěžovali si, že „židé z Kolína úkladnými a podvodnými zápisy mnohé z obyvatelův a nákladníkův o statky jich docela a zouplna připravují, takže již časov těchto mnozí o své všecko jmění tak lstivými a tuhými zápisy přišli“. I žádali krále, aby rozkázal „úředníkuom panství Kolínského i pánuom Kolínským, aby nižádných vypuočování, leč na základ, zapisuov na spoluobyvatele jich nedopůštěli, neb horám tím to jest k znamenité zkáze a nákladníkův k umenšení a velikému zkažení“. Král však nedal na to žádné odpovědi. (Lib. rub. decr. ant. na l. A 5 v archivu Kutnohorském.)

73) Rukop. Roudnický sign. VI Fb. 9 na l. F 5.

74) Archiv Český V, str. 178. — Palacký u. m. V 2 str. 209.

plnomocníkům svým na sjezd do Kladska vyslaným, aby se zástupci ostatních zemí Českých o to jednali, zdali židé v zemích Českých mají býti trpěni čili nic.⁷⁵⁾ Jednání to jako mnohá předešlá nejsou ani upřímně míněno, nevedlo arci k žádnému konci.

Když pak od r. 1513 začalo se opravdovější jednání mezi stavy o vymezení příslušnosti soudů zemských a městských, a když stav městský začal usilovati o obnovení práv královských společně s knížetem Bartolomějem;⁷⁶⁾ tu i právní postavení židů stávalo se předmětem úrad. Stav městský ze sjezdu svého 13 února 1513 podal stížnost vyšším stavům, že židé pohánějí lidi stavu městského k soudu purkrabskému z rozličných věcí, ačkoliv toliko z listovních věcí mají tam poháněti. Města nikde k zřízení z r. 1501 nesvolovala, aby židé o všecky své věci poháněli „ku páně purkrábovu soudu“, nýbrž vždy stála na tom, že měšťané mají býti židy viněni na právé jich městském. Na soudě tom každého spravedlivě soudí, buď žid neb Turek, aniž koho kdy odtiskli, i proto spravedlivou věc města před se vzala, že nechtějí stávat ani k zemskému ani k purkrabskému soudu.⁷⁷⁾

Stanovisko měst došlo posily, když na lednovém sněmu r. 1514 poslové království oznámili, že král chce regentům správu země odejmouti, a když žádali za výmaz smlouvy Svatojakubské z desk.⁷⁸⁾ Nedošlo sice k tomu, avšak města byla tím povzbuzena, aby trvala na svém stanovisku v příčině příslušnosti soudní a aby nedopouštěla, by důchody z měst a tedy i ze židů odváděly se k rukou regentů.

Počátkem května 1514 v Praze „působením nepřátelským některých pánův a zemanů“, kteří ponoukali prý chudinu, aby zbrala židy, strhla se bouře protižidovská; avšak páni z rady osadili v čas brány židovské a tak tomu zabránili. Původcové, jak praví letopisec, doufali, že lid půjde nejprve na židy a pak na kláštery a kupce a tak popudí krále na Pražany.⁷⁹⁾ Už tehdy tedy věděli, že není nejlepším přítelem

⁷⁵⁾ Rukop. Roudnický sign. VI Ee 18 na l. 11.

⁷⁶⁾ Čelakovský, Soud komorní za kr. Vladislava str. 19 a 46.

⁷⁷⁾ Souč. kop. v archivu Českého musea.

⁷⁸⁾ Čelakovský u. m. str. 21.

⁷⁹⁾ Staří letopisové str. 358. Tomek u. m. VIII str. 483 a X str. 366.

lidu, kdož jeho vášním lichotí a k nerozvážným skutkům jej popuzuje.

Za těchto poměrů židé Pražští i ostatních měst kolísali se, které strany měli by se přidržeti, či městské aneb stavovské. Obě strany nabízely se jim za ochránce, obě nutily je, aby poháněli městské obyvatele k jich soudům a aby i jinak konali jim služby, a tak židé měnili podle okolností své pány a někteří vykupovali si pokoje úplatami na obě strany. Zejména zámožnější židé nalézajíce se stále mezi dvěma ohni zůstávali přikázání některému pánu z regentstva, majíce za to, že drží takto se stranou silnější; jiní opět přidrželi se měst a toliko chudší židé, již nemohli platy podnikati, zůstávali po městech ještě „královskými“.⁸⁰⁾ Teprve když v únoru 1515 vyhlášen jest Albrecht Rendl z Oušavy za král. podkomořího, a když 15 června t. r. došlo k srovnání na sněmě mezi stavy o příslušnost soudův a o správu důchodů takovým způsobem, že stanovisko měst došlo větším dílem platnosti a důchody z měst měly se klásti na radnici Staroměstské;⁸¹⁾ tu také mohlo se začíti jednati o obnovení práv královských k židům v královských městech, když ne v celé zemi.⁸²⁾ Avšak i toto částečné obnovení regálu židovského mělo nyní velké obtíže, neboť předpokládalo značnou nezištnost na straně městské a přítomnost krále v zemi, jenž by se rázně ujal vlády.

⁸⁰⁾ V srpnu 1514 židé Pražští na všechny židy uložili summu peněz, aby poskytli pomoc knížeti Bartoloměji. Rada Litoměřická odeprěla však nutiti židy v městě obývající, aby část na ně připadající knížeti vydali, a omlouvala se knížeti 7 srpna 1514, že „židé u nich jsou chudí a někteří jsou toliko řemeslem živi, a někteří pány jiné mají, jiní pak jsou městu přikázání, majíce vajhost a propuštění dostatečné od JMKské“. „I poněvadž“ — pravila — „jiných pánuv židé nepřidávají k té summě královským židům jsúc v Praze, tak naši nejsou povinni přidávati, poněvadž poddáni městu našemu dědičně jsou. Ti pak, kteří království jsou, ti jsou chudí řemeslníci.“ Podobně 29 března 1515 odpověděli Václavu Zimovi, kterému král dal úrok na židech královských v Litoměřicích, že židy nemohou k tomu přidržeti, neb »židé poplatní králi do komory nejsou pod jich správou, nýbrž podkomořího a hořrychtáře, a prvnější podkomoří (Burian Trčka z Lípy) jim rozkázal, aby se v to nevládali, poněvadž židé jeho úradu náleží.“ (Kopíř Litoměřický na l. 53 a 81.)

⁸¹⁾ Tehdy i nejvyšší purkrabí Lev z Rožmítála ujímaje se židů Pražských psal 14 srpna 1514: „Židé jsou krále poddáni a poplatníci i také některých z nás, a na nich jest několik set platu.“ (Archiv Český VII str. 47 a 80.)

⁸²⁾ Čelakovský, Úrad podkomořský str. 39 a Soud komorní str. 53.

Skutečně obec Staroměstská snesla se 30 října 1515 nejspíše ve shodě s králem⁸¹⁾ na novém zřízení židovském, kterým měla navrátiti se králi práva k židům. Žid přebývající v Praze neměl dle zřízení toho mítí jiného pána, než toliko krále, a který by měl jiného pána, měl se do čtyř neděl z města vystěhovati aneb od posavadního pána vzítí odpuštění. Poněvadž arci na Starém městě všechnu moc soudní a správu nad obyvateli ve městě přebývajícím vykonávaly úřady městské, měli židé těmto úřadům býti podřízeni, a tak vlastně všem bylo státi se městskými židy. Co se půjček židovských dotýče, měli sousedům půjčovati toliko na základy anebo na listy; avšak v tomto poslednějším případě měla rada k dluhu dáti svolení, když převyšoval sto kop míš. Naproti tomu na registra neměli židé sousedům půjčovati, ani na registra purkrabská ani jiná „v kanceláři“ vedená. Kdyby se stalo, žeby soused byl nucen zaplatiti židu dluh dle register purkrabských, měl mítí právo žádati na městském soudě za navrácení zaplacených peněz, a žid, jenž u soudu purkrabského žaloval, měl býti z města vyhnán. Vůbec pak židé v Praze bydlící měli poháněti o jakéžkoli věci souseda toliko k městskému soudu pod pokutou vyhnání z města. Nedá se upříti, že toto ustanovení odporovalo srovnání sněmovnímu ze dne 15 června r. 1515, podle kterého „listovní dluhy, kteřížby listové s pokutami byly s ležením a rukojměmi“, měly náležeti i nadále k soudu purkrabskému.⁸⁴⁾ Dle zřízení toho měli dále židé bráti nejvýše dva peníze z kopy gr. č. týdně a neměli v trhy, obchody a řemesla křesťanům vkročovati, majíce právo toliko obnošené šaty a jinou veteš doma ve svých domích aneb v trhové dny na jarmarce prodávati, a to pod trestem vězení a pobrání věcí prodávaných. Konečně uloženy jsou pokuty na lehčení mince z jich strany a přikázáno jim, by chodili v kulách a pláštích.⁸⁵⁾

⁸³⁾ Lev z Rožmitála už 18 srpna 1514 žádal za přepisy dvou listů, jež psal král na sněm o židy od úřadu desk zemských (Archiv Český VII str. 59) a tedy už tehdy král hájil asi práva svá k židům.

⁸⁴⁾ Čelakovský, Soud komorní str. 54.

⁸⁵⁾ Příloha č. XXIV. Zákaz v zřízení tomto obsažený, aby židé nepůjčovali na registra, neplatil ale ve všech městech královských. V *Litoměřích* na př. rada povolovala židům zapisovati dluhy v registra městská. Dle kopiáře Litoměřického l. 103 Samuel Hešl z Polska byl 17 dubna

Takovým způsobem židé Pražští dostali se úplně do moci městské, když při tom ohledně odvádění platů králi a obci se židy jakés narovnání bylo učiněno,⁸⁶⁾ a nejvyšší purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitála, kterému vlastně od r. 1508 všichni židé byli zapsáni a jemuž také mnozí bohatší židé Pražští se byli přikázali,⁸⁷⁾ těžko nesl takovouto újmu na své moci a důchodech.

Jakmile po smrti krále Vladislava stavové v květnu 1516 svěřili správu důchodů opět do rukou hejtmanů neboli regentů zemských, sněm brzo na to v Benešově obývaný snesl se 7 července, že nejv. purkrabímu chce ku právu dopomoci jako v jiných věcech, tak i v záležitosti židů. Uváděno při tom, že král Vladislav dal jemu i Tunklovi obdarování na židy Pražské, a že Pražané drží židy proti spravedlnosti. Ne-postoupí-li jich oběma těmto pánům a nenavrátí-li toho, co na židech vybrali, nebude židům u soudu purkrabského na nikoho právo puštěno a oba purkrabové budou moci židy Pražské stavovati, kde kterého najdou.⁸⁸⁾

Postavení židů stávalo se čím dále tím povážlivější. Drželi-li s Pražany, zatýkali je po venkově; drželi-li s vyššími stavy, vypovídali je z měst. Vidouce nezbytí mnozí z nich opětně se přikazovali nejvyššímu purkrabímu a jiným pánům; ale tím popouzeli obce městské proti souvěrcům svým.

1516 „přijat v uobranu od pánuov (z rady Litoměřické), aby půjčoval též jako jich židé po 1 den. malém“, při čemž se dokládá, že „má se jemu zapisovati též v registra zřízená a má platiti (obci) pět kop úroku vždy při sv. Jiří“. — Rovněž tak *Kolínští* židé půjčovali na zvláštní registra zámecká. V archivu Kutnohorském je pod č. 197 orig. výpis „z knih židovských na zámku Kolíně vedených, do kterých se všem židům Kolínským na peníze zápisové činí a zapisují“. Výpis ten vydal 19 června 1519 Strachota z Královic, hejtman na Kolíně, a to v zápisu o přiznání, které Maruše Trubačka učinila r. 1513 před uroz. vladykú Janem Levú z Brozáněk, ty časy purkrabí na Kolíně, že jest dlužna Jakobovi židu z Nového Kolína 25 kop atd. Byl při tom přiznání a zapsal je do knihy Johannes Rybný, písař panství Kolínského. Naproti tomu ve věcech příslušnosti soudní všechna města držela s Pražany, žádající, aby jich židé byli poháněni toliko k soudu městskému a nikoli purkrabskému Srovnej příl. č. XXV.

⁸⁶⁾ Od r. 1518 na Starém městě i zápisy o domech židovských daly se do knih městských. (Tomek u. m. VIII str. 143.)

⁸⁷⁾ Poddaným jeho židem byl zejména bohatý Žalman Munka, kterému r. 1516 vyhořel dům za kostelem sv. Mikuláše, při kterémto příhodě některým židům lidem vybíjeny domy i komory. (Starí letopisové str. 403, Archiv Český VII str. 124 a Tomek u. m. VIII str. 485.)

⁸⁸⁾ Ruk. Roudnický sign. VI Ee 18 str. 27.

Ve shromáždění obce Staroměstské 4 listopadu r. 1517 žádali někteří kožešníci a kramáři, aby ve smyslu přípovědi královské z r. 1507 byli židé z Prahy vypověděni, a obec také na tom na jaře r. 1518 přestala, že podle obdarování krále Vladislava mají Prahu opustiti. Měla to býti odpověď na snesení sněmu Benešovského. Tu ale ujali se židů regentové zemští a přišedše 11 dubna 1518 do shromáždění obce žádali jménem vyšších stavů, aby se obec k židům milostivě ukázala a k lidu tak souženému láskou se naklonila. Na to obec připustila starší a některé přednější židy do shromáždění svého, kteří lítostivě prosili, aby milosrdenství nad nimi měla, ohlednouc se na jich starce, děti a chudinu. Uvolovali se při tom na radu konšelů, kteří prostředkovali mezi nimi a obcí, že budou peníze na malé lichvy sousedům půjčovati, a že ze hřbitova a lázně obci 50 kop ročně dávati chtějí na místě posavadních 12 kop českých. I dala se tehdy obec obměkčiti, zůstavši na tom, že chce židy trpěti v městě až do příjezdu krále Ludvíka do koruny České, a že regenti mají jednati o to, aby obdarování královské bylo do desk zapsáno.⁸⁹⁾

Někteří řemeslníci ale, kterým židé zůstávali obtížnými konkurenty a také asi nelaskavými věřiteli, nesouhlasili s tímto odkladem. Po uzavření jednoty obou předních měst Pražských v společném shromáždění obce dne 25 října 1518 obecní starší Kardinál kožešník řečnil o židech, že jich nechťejí více trpěti, neb jsou prý k veliké škodě a zhoubě města. Mnozí obyvatelé Novoměstští s ním souhlasili, volajíce: tak! tak!; ale konšelům podařilo se utišiti bouři. Prohlásili, že sice se o tom chtějí poraditi, avšak že hned se tak státi nemůže, neboť slíbili pánům regentům trpěti židy do příjezdu krále a bylo by velikou hanbou rušiti daného slova.⁹⁰⁾

Konečně dočkali se židé dávno touženého příjezdu mladého krále Ludvíka do Čech, doufajíce, že nový král obnoví práva královská nad nimi a že aspoň poskytne jim potřebné ochrany. Víтали jej v Praze 28 března 1522 v počtu 600 osob

⁸⁹⁾ Staří letopisové str. 411 a 414; Tomek u. m. VIII str. 485. — Veleslavín v Histor. kalendáři na str. 212 klade omylem tuto událost do r. 1520.

⁹⁰⁾ Staří letop. str. 425.

s nejvyšším rabínem v čele a považovali za velkou milost, když mladý král dotknul se bičikem jich desatera.⁹¹⁾ Svolaný na to sněm povolil 2 května novému králi berni z jmění, a k té i všem židům bez ohledu na to, komu byli poddáni, bylo hojně přispěti. Čteť se v sněmovním snesení, že „všichni židé ve všem království, v Praze, městech, městečkách i po vesnicích, kteří osedlí jsou, mají dáti ze jmění svého všeho z každé kopy dva groše česká“ a podruzi židé z kopy jeden groš.⁹²⁾ Stav městský teprve po delším zdráhání dal souhlas k tomuto snesení, chtěje, aby prve byla předsevzata změna ve správě důchodů královských. Král jsa v peněžní tísní byl odkázán ve svých potřebách větším dílem na dobrou vůli nejv. purkrabího a jeho strany. Obdržev od něho patrně větší zápujčku vydal Zdeňkovi Lvu z Rožmitála 1 prosince 1522 potvrzení zápisů otce jeho Vladislava na židy, uznávaje, že pan Lev „má v obraně židy Pražské i také některé na nich užítky“ a že „také někteří jiní židé v království Českém za dědičné jemu jsou se dali a někteří v obranu poddali, jakož od něho i listy toho mají.“⁹³⁾ Takovým způsobem mělo dojíti na místě obnovy práv královských nad židy ku potvrzení zápisů, kterými byli od koruny odcizeni.

Brzo však nastala proměna ve správě zemské na úkor pana z Rožmitála a jeho strany. Sněm snesl se 22 ledna r. 1523, že má král býti vpuštěn v mocnost svou královskou, a že mu mají býti postoupeny všechny důchody „při všech horách, na městech, na klášteřích a na židech všech“, jež králi náleží a zastaveny nejsou. Proto každý byl povinen předložit majestáty a zápisy, kterými mu některé důchody byly postoupeny, a o kterých majestátech by se shledalo, že nepořádně vyšly, měly za neplatny býti prohlášeny.⁹⁴⁾ Byla k tomu cíli zvláštní komise zřízena, o jejímž jednání nedostává se však zpráv. Jisto jest, že Zdeňk Lev z Rožmitála, kterému král 3 března 1523 odňal úřad nejv. purkrabství, přišel asi o všechny důchody ze židů Pražských, neboť ti zůstali nyní v moci městské. Po obnovení rady spojené obce Pražské

⁹¹⁾ Palacký u. m. V 2 str. 405 a Tomek X str. 498.

⁹²⁾ Tisk v Lobkovičské knihovně v Praze.

⁹³⁾ Příl. č. XXVI.

⁹⁴⁾ Archiv Třeboňský č. 3487.

14 března 1523 obdržela sice vrch ve správě obce strana Hlavsova, jež stála o silnou moc královskou; avšak kromě toho, že komoře královské dostávalo se od té doby zase určitého platu ze židů Pražských, král jiných práv nad nimi asi nenabyl a nevykonával, ponechávaje právní a soudní moc nad nimi radě spojené obce Pražské.

Napotom stále už pod vrchním dozorem konšelů obstarávali místní správu obce židovské *rychtář a obecní starší židovští*, jež rada městská dosazovala, a jimž příslušelo též konati soud v menších rozepřích židů Pražských. Šlo-li o jich rozepře se židy venkovskými, sporné strany podvolovaly se časem výpovědi *mistrů židovských*, znaleců to práva židovského a od obou stran přijatých úmluvců, z jichžto soudů nebylo odvolání.⁹⁵⁾

Na tomto stavu věci nezměnilo se ničeho, pokud král meškal v Praze, ani nějaký čas po odjezdu jeho. I hlasy po vypuzení židů umlkly. Teprve 15 února 1524 hnula touto otázkou zase velická obec Pražská, učiníc na radnici Staroměstské snesení, aby „židů víc v Pražském městě nebylo, ani nevěstek a povalovačů“. ⁹⁶⁾ Usnesení to nebylo provedeno, a je těžko říci, k jakému účelu se stalo. Mínilo se tím pouze vyhověti přání některých řemeslníků, kterým židé dělali nezřízenou soutěž? Aneb mínili konšelé použití usnesení toho jakožto nátlaku na židy, aby se cizím pánům nepřikazovali a snad k větším platům zavazovali? Anebo měla v tom ruce strana Rožmitálská, chtějíc tím krále na Pražany popuditi a podporovati stěhování židů na svá panství?

Starý letopisec k otázkám těm neodpovídá. Avšak není pochybno, když brzo na to v Praze dostala se k veslu strana Paškova, a když počátkem r. 1525 Zdeněk Lev z Rožmitála stal se zase nejvyšším purkrabím Pražským, tu obnovil úsilí, aby zápisy jeho na židy Pražské i venkovské nabyly opět platnosti, a židé v mnohém ohledu dostali se pak do téhož

⁹⁵⁾ Winter u. m. I str. 174. Dle kopiáře Litoměřického l. 107 purkmistr a páni (radní) m. Litoměřic 16 května 1516 zavolali židy na radnici i pověděli jim, že v jedné rozepři o dům „podávají vás na mistry vaše Pražské, o všechny věci aby vás srovnali, pokudž by jim náleželo podle práva vašeho židovského“.

⁹⁶⁾ Staří letopisové str. 464.

postavení, v jakém byli před r. 1522.⁹⁷⁾ Takovým způsobem z bývalého regálu židovského v Čechách zbylo velmi málo. Velká část židů v Praze i na venkově stála v poměru dědičné poddanosti neb toliko ochrany a poplatnosti buď k některému členu vyšších stavů, buď k obcím městským. V takovémto stavu zastala je doba habsburská.

IV

Chceme doplniti tento obraz ještě vylíčením právního postavení židů v době Jagellonské na Moravě a v Opavsku.

Kdežto v Čechách při nastoupení krále Vladislava na trůn většina židů byla ještě královských, na Moravě, jak o tom bylo zmíněno, byli židé před r. 1471 z královských měst větším dílem vypuzeni anebo stali se, jako v Uherském Hradišti, dědičnými lidmi obcí městských. Všude jinde po venkově bylo pak židů toliko panských, prelátských a rytířských. Dotvrzují to také majestáty, které byl král Vladislav v Brně 19 února 1497 a na Budíně 8 února 1514 obci královského města Uherského Hradiště udělil. V prvnějším potvrdil listy předchůdců svých Karla IV a Ladislava na připojení všech židů v témž městě obývajících obci městské a zároveň dal těmto židům některé výsady. Ustanovil, že židé mají toliko obci býti poddáni a spravovati se konšely a nikým jiným, a že jenom měšťanům mají platiti berně a poplatky. Následkem toho žaloby na ně má toliko soud městský vyřizovati, a konšelé mají jim k dluhům domácím i přespolním dopomáhati. Kdyby mistr židovský neb jiný žid nad nimi nějaké soudní moci si osoboval aneb klatby na ně vkládal, upadne v pokutu 100 zlatých uherských do komory královské. V druhém pak majestátě praví král, že ho prosili purkmistr,

⁹⁷⁾ Zdeněk Lev z Rožmitála píše na př. 12 července 1526 radě města Prahy, že „žid muoj Samuel, jako prve v Zateci byl, i rád by zde v Praze mezi jinými židy, maje duom, byt svůj měl“, i žádá, aby mu téhož bytu přáli, „a on Samuel chce rád podle jiných židuv to vše činiti i poplatky, jež by naň náležalo, dávat“. (Archiv Český IX str. 107.) — O poměrech židů panských čtou se některé zprávy v Archivu Č. VII str. 47, 80, 81, 124 a 313, IX str. 13 a 55 a XIII str. 186 a 478. Teprve po bitvě u Moháče ujímaje se 20 září 1526 p. Zdeněk Lev židů Zateckých, píše tamější radě, aby židy nechali s pokojem až do budoucího krále, „neb oni jsou komora, kteříž králi náležejí, a kdyby na ně sáhali, mohla by ta věc budoucímu králi aneb stavům tohoto království býti obtížna“. (Archiv Č. X str. 147.)

konšelé i všechna obec, aby je židů zbavil, „*poněvadž v žádném městě našem markrabství Moravského nejsou, též tu aby jich také nebylo mezi nimi v tej obci*“. I vyhovuje této žádosti, takže se budou moci židů zbaviti, dadouce jim slušný čas k vyprodání a vyhoštění z města.⁹⁸⁾

Od těch časů bylo na Moravě židů jenom stavovských, a tři vyšší stavové považovali za své právo, aby bez ohledu na krále a stav městský upravovali právní jich postavení.

Před vydáním zřízení zemského v Čechách, v kterém peněžní obchody židovské velice byly obmezeny, byly na soudě zemském v Olomúci 3 května 1500 vyneseny obecné *nálezy*, jež obsahovaly poněkud odchylná ustanovení o *půjčkách židovských*. Pánům a rytířům dovoluje se tu vypůjčovati sobě peníze u židů na listy a to s rukojměmi neb s pokutami jež záležely v ležení neb stavování lidí poddaných šlechtického dlužníka v městech a městečkách. O vězení pro dluhy a o půjčkách na registra neděje se zmínka. Člověku poddanému může žid půjčiti toliko na základ a to s vědomím fojta a konšel té dědiny, odkud člověk ten jest. Při tom židům se zakazuje po všech věsti trhy neb kupectví.⁹⁹⁾ Na sněmě Olomúckém doplněno jest toto zřízení 24 června 1513 *obecním svolením o židy a lichvy*, dle něhož žid z velkého i malého dluhu má bráti od člověka poddaného 10% do roka, a lichva ta má se mu na každého půl léta splacovati. Kdyby dlužník jí nespravil, má jej fojt dědiny k tomu přidržeti, sice židu přísluší právo fojta k tomu donutiti stavováním lidí z dědiny. Kdyby žid zadržel lichvu přes půl léta a neohlásil to, nemá mu více býti dána. Základ, na který žid půjčí, má býti fojtu ukázán a do knihy městské zapsán, a kdyby dlužník z takového dluhu na základ po půl roce lichvy nespravil a dluhu nesplatil, základ se přestojí a žid může s ním svobodně nakládati. Kradenou věc, jež byla židu zabavena, má žid beze všeho uplacování vrátiti. Konečně židé mají bydleti toliko v městech a městečkách a nikde po všech.¹⁰⁰⁾

Ustanovení tato jsou opakována v sneseních sněmovních Brněnském ze dne 25 července 1518 a Olomúckém ze dne

⁹⁸⁾ Příl. č. III a XXIII.

⁹⁹⁾ Archiv Český X str. 326.

¹⁰⁰⁾ Archiv Český X str. 351.

6 ledna 1520 s některými změnami. Židům bylo povoleno, aby mohli bráti lichvy do roka 20%; a aby mohli bydleti ve vseh, když nevedou peněžní obchod. Za to lhůta k proštění základu byla prodloužena na celý rok na místě předešlého půl roku.¹⁰¹⁾ Tato ochota, s kterou stavové moravští povolovali židům bráti lichvu jednou tak velkou jako dřívě, měla zajímavé pozadí. Jedna část stavů zamýšlela obmeziti půjčky židovské tím způsobem, aby židé směli lidem peníze půjčovati jenom se svolením svého pána, jenž listem měl je uděliti, a po odvedení mu arci části zisku. Byloť sobectví stavovské tehdy velmi vynalézavé; avšak myšlenka ta narazila na odpor. Zejména starý pan Vilém z Pernšteina v dopise k synu Janovi 3 června 1520 velmi rozhodně se proti tomu vyslovil, shledávaje posavadní způsob uzavírání půjček za postačitelny, když konšelé o dluzích židovských vědí a když se dluhy před nimi zapisují. Kdyby se to mělo změnití a židé směli lidem půjčovati toliko se svolením svých pánů, tu by zejména prý vinohrady musily pustnouti, neboť židé půjčují na ně, a když se neurodí, čekají; avšak toho roku prý „duchovní i světští z měst i odjinud“ půjčují kopolu mís. na tři vědra vína, a tak berou třikráte větší lichvu, nežli je židovská. I doložil starý pan Pernšteinský: „Mnět do židů nic není, jáť toho pro židy nepíši, než píši to pro lidi své... A nechť-li židů míti v zemi, proti mnět to nic nebude; však tak, aby jich všichni neměli. A při tom na duchovní i na světské aby uloženo bylo, aby židovských lichev nechali, jakož nyní větší berou, nežli židé.“¹⁰²⁾

Záměr tento, aby z půjček židovských měla i vrchnost užitek v každém případě zabezpečený, nejspíše tak, že by si vymínila při dávání svolení k půjčce určitý podíl na lichvě, se neuskutečnil. Nicméně sám pokus zůstává zajímavým dokladem, jaké prostředky byly tehdy i na Moravě vymyšleny, aby židé v úplnou poddanost k vrchnostem byli uvedeni, a aby z lidu poddaného mohla vrchnost co možná těžiti.

¹⁰¹⁾ Archiv Český XI str. 309 a 324.

¹⁰²⁾ Archiv Český I str. 86. Zajímavo je, že na sněmě Olomúckém 14 února 1525 svolena pomoc proti Turkům, ku které měli židé přispěti ze svých lichev, „i ti, kteříž místo peněžité lichvy víno berú“. (Archiv Český XI str. 355.)

Konečně v *Opavsku* židé bydleli v několika městech, jsouce povinni knížeti Opavskému roční summy peněz platiti. Kníže Opavský Hanuš Korvin (1490—1501), levoboček uherského krále Matyáše Korvina, udělil českým listem daným na Krapýně 16 října 1500, na zprávu od hejtmána knížetství Opavského Pavla Radkaje obdrženu, purkmistru a radě města Opavy všechno právo, „kteréžkoli k židům v městě Opavě má, tak aby židé a všickni nedověřiví a u vieře křesťanské s nimi se nesrovnávající v témž městě i na předměstí trpění více a na věčné časy nebyli“. Odůvodňoval to tím, že prý „mnozí a častí krádežové v témž městě i na předměstí se dějí, a že mnohé věci kradené u židuov zastavené a najděné bývají, a poddaní k věcem těm přijíti nemohou, poněvadž je židé do jiných měst prodávají“. A dále že prý „lidé k vůli židům veliké práce a soudy mívají i stavení a sázení u vězení“, což prý už kníže Kazimír Těšínský uznal, když byl hejtmánem zemským. Poněvadž pak „v některých okolních městech hlavních židé nejsou trpění, a by jich židuov nebylo, lidé hned by se lépe měli“, proto vyhověl žádostem měšťanů Opavských.¹⁰³⁾

Král Vladislav učiniv rok na to smlouvu s Hanušem Korvinem o postup knížetství Opavského, potvrdil měšťanům Opavským 27 července 1501 jich privilegia „mocí královskou v Čechách a jakožto nejvyšší kníže Slezské a pán Opavský“, vyjmu z tohoto potvrzení kus o vypovědění židů, jež jim byl Hanuš Korvin povolil. Poněvadž jich měšťané na ten čas nevypověděli a neodbyli, povoluje král, aby „tu židé zase byli v těch domích, jako jsou prve byli, dadúce a navrátíce těm, kdož ty domy jejich nyní mají a drží, peníze jejich zase, které od nich vzali“. ¹⁰⁴⁾ Avšak židé neměli v Opavě dlouhého pokoje užití; neboť za krále Ludvíka jsou opět a pak konečně z města i celého Opavska vypuzeni pro jakés provinění, o němž nezachovalo se bližších zpráv. Král se jich sice r. 1522 ujal, nařizuje konšelům, aby „je zase do města, kteříž v tom městě prve bydleli, přijali a mezi sebe pustili“ a to pod propadením 2000 zl.; avšak když měšťané mu vylíčili, „jaký jsou tíž židé skutek nešlechtný učinili, dal král listem daným

¹⁰³⁾ Rukop. Opavské musejní bibliotéky č. II na l. 147.

¹⁰⁴⁾ Tamže na l. 46 č. 39.

na hradě Pražském 31 července 1522 povolení „týmž měšťanům i stavům všem knížetství Opavského, aby židuov těch ani jiných v Opavě a v tom knížetství netrpěli a zase nepřijímali“. ¹⁰⁵⁾

Takovým způsobem Opavsko, které jinak spravovalo se právem moravským, v této věci následovalo příkladu Slezska, v kterém od časů krále Ladislava židé nebyli více trpění; kdežto Čechy a Morava přes všechny opačné snahy nepřestaly jim poskytovatí útulku.

Přílohy.

I

1492, 20 ledna. Na Budíně.

Král Vladislav píše Budějovským, aby nesáhali mocí na židy, nýbrž aby jim bytu přáli a soudní moc nad nimi podkomořímu království Českého ponechali.

Vladislav z božie milosti Uherský, Český etc. král a markrabie Moravský etc.

Opatrní, věrní naši milí! Spraveni jsme, že by jste vy těm židům, kteříž mezi vámi jsou, některá bezpráví činiti umyslili, při kterážto věci my zachovávajíce spravedlnost, takto vám porúčíme i s pilností přikazujem, abyšte na též židy žádnú mocí nesáhali ani sáhati dopůštěli, ale jim tu též jako i prve bytu přáli; a jestliže by je kto viniti chtěl, ať je viní před komoříem království Českého, kterémuž jsme my tu věc k dostatečnému rozeznání poručili. Dán na Budíně v pátek po svatě Pryště, let království našich Uherského druhého, Českého XXI léta.

Commissio propria domini regis.

Orig. druhdy v archivu m. Budějovic. Kop. v diplomatári Českého musea. Na rubu byl nadpis: „Opatrným purgmistru a konšelóm města Budějovic, věrným našim milým.“

II

1494, 6 května. V Levoči.

Král Vladislav nařizuje purkmistru, konšelům i vši obci m. Budějovic, aby nedopouštěli mocí sáhati na židy, proti nimž o Velký pátek nedůvodně u nich bouřka se zvedla, a aby žaloby na ně před hejtmány království Českého se podávaly.

Ad mandatum domini regis.

Vladislav z božie milosti Uherský a Český etc. král a markrabie Moravský etc. Opatrní, věrní naši milí! Vaše psanie široké,

¹⁰⁵⁾ Tamže na l. 78 č. 64. Srov. též Biermann, Geschichte d. Herz. Troppau u. Jägerndorf str. 448.

kteříž jste nám v této míře učinili, po zprávě poctivého doktora, faráře vašeho, což se Židuov dotýče v městě mezi vámi obývajících, viděli jsme a tomu dobře porozuměli; i věztež, že jsme dostatečně toho zpraveni od hajtmánův království Českého, že na jmenované židy nic k tomu podobného není uvedeno od těch, kteříž jsou na ně a proti nim žalobu vedli. Pak jakžkolivěk a skrze kohožkolivěk proti týmž židům bůrka a taková zlost zdvihla se jest neduodně, vám všem i každému zvláště s pilností přikazujeme, poněvadž oni komora naše jsou, abyste na ně žádnú mocí nesahali ani komůžkolivěk sahati dopůštěli, všech výmluv při tom nechajíce. Než jestliže by kto proti nim co takového měl, aby toho na nich právem hleděl před hajtmány na místě našem usazenými, nebo my takových bůrek a všetečných předsevzetí žádnému trpěti nemieníme. A protož, znajíce takové rozkázání naše, v tom se tak zachovajte, jakož vám píšeme, jinak toho nečiniece pod zachováním milosti naší. Dán v Levoči v úterý před Božím na nebe vstoupením, království našich Uherského v čtvrtém létě a Českého ve třímecietmém.

Orig. perg. archivu m. Budějovic ve skříni 9 č. 3. Na rubu nápis: „Opatrným purgmistru, konšelóm i vši obci města Českých Budějovic, věrným našim milým“ a regist současný: „O židy, čehož jsou se byli u Veliký pátek dopustili, že na ně nic důvodného uvedeno není.“

III

1497, 19 února. V Brně.

Král Vladislav stvrzuje listy králův Karla IV a Ladislava, kterými židé v Uherském Hradišti přebývající obci jsou připojeni, takže mají toliko jí poplatky a berně platiti a soudem městským se souditi.

My Vladislav z božie milosti Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc. král, markrabie Moravský, Lucemburské a Slezské knieže a Lužický markrabie etc., oznamujem tiemto listem všem, jakož najjasnější pan Karel a pan Ladslav, Uherský a Český králové, předkové naši šťastné paměti, pro mnohé a věrné služby opatrných purgmistra, konšel i vši obce města Hradiště, všecky židy v témž městě obývající k těmž městu pro polehčení a opravu přidati a připojiti ráčil [sic], kteréhožto listu my sme také potvrditi ráčili. Nynie pak přistúpili jsou před velebnost naši královskú některí židé z téhož města Hradiště a prosili jsou nás pokorně, abychom jim toho k městu připojení přieti, i některých jiných práv a svobod jejich potvrditi a obdarovati ráčili vedle těchto artikulóv dolepaných: Najprve, aby židé v témž městě v Hradišti obývající, nynější i budoucí, žádnému žádných poplatkuov a berní nedávali a neplatili, než měšťanom svrchu dotčeného města na opravu, tak což by měšťané na ně položili vedle slušnosti a starodávneho obyčeje, k tomu také aby oni purgmistr a konšelé jakožto úředníci naši je židy řídili a spravovali, a žádný jiný. Item žádný mistr

židovský ani žádný žid aby nad nimi nebýval, ani žádné kletby na ně nevykládal, a ktož by kolivěk kletbu na ně vložil, ten každý propadne do komory naší královské sto zlatých uherských, a těm židům aby ta kletba ke škodě nebyla. Item komůž by kolivěk tíž židí co povinnovati byli, má jich každý před právem Hradišským hleděti a viniti, a oni povinni jsou a budú každému před týmž právem právi býti a od sebe všecko spravedlivé učiniti vedle práva téhož města Hradiště. Item, kterýž by kolivěk soud mezi týmž židy povstal a vznikl, nemá žid jináč souzen býti, než měským právem tu v Hradišti. A kteréž by kolivěk tíž židé dluhy spravedlivé měli přes pole, k takovým dluhóm spravedlivým i k lichvě majie jim židóm purgmistr a konšelé téhož města Hradiště dopomáhati a radni býti, aby je vyupominati a dobyti mohli, jich v tom vedle práva a spravedlnosti nevopouštějíce, tak a podle toho, jakož jsou to předkové jich činili. K kteréžto prosbě jsúce naklonění a zvláště z té příčiny, poněvadž jsou těch artikuloov prve a od starodávna ti židé užívali, a měšťané Hradiští také jsou se k nim od dávných časuoov zachovávali; kdežto s dobrým rozmyslem a radú věrných našich, mocí královskú a jakožto markrabie Moravský těch všech svrchu dotčených a nahoře vypsaných artikuloov, kterýchž jsou tíž židé požívali, od starodávna tiemto listem našim potvrdili a upevnili jsme, potvrzujem a upevňujem, a též židy Hradišské při těch artikulech, spuosobu a právu svrchu dotčeném, i při tom při všem, což se v týchž artikulech drží a zaviera, potud, pokudž spravedlivé jest, je nynější i budoucí jich zoustavujem milostivě, chtiece tomu, aby svrchu dotčení židé v Hradišti obývající, nynější i budoucí, nahoře dotčených práv, svobod, výsad a zvyklých dobrých starodávnych obyčejóv tak nynie jako prve požívali a požívati mohli, jimi se řídili a spravovali a z nich vyvozování nebyli proti spravedlnosti od nás, od budoucích našich královoov Českých a markrabí Moravských ani od žádného jiného nynie i v časiech budoucích. A protož přikazujem hajtmánu, podkomoriemu i jiným všem úředníkóm a obyvatelóm markrabství našeho Moravského, a zvláště opatrným purgmistru, konšelóm, starším i vši obci nahoře psaného města Hradiště, věrným našim milým, nynější i budoucí, aby často dotčené židy mezi nimi obývající, nynější i budoucí, při těch svrchu dotčených milostech, artikulech, právech, svobodách a obyčejích starodávnych měli a je při tom drželi a zachovávali, jim v tom nepřekáželi ani z toho vyvozovali, ale je při tom při všem, pokudž spravedlivé jest, obhajovali a jim v tom radni a pomocni byli, a jich ve všech slušných potřebách nevopouštěli, jináč toho nečiniece nynie i potomně. A jestli že by kto kdy proti tomuto našemu listu co obdržel, to dání nemá přes to, což spravedlivé jest, žádné moci mieti. Tomu na svědomie pečet naši královskú k tomuto listu přivěsiti jsme kázali. Dán v Brně v druhú neděli v postě, kteráž slove Reminiscere, léta bo-

žieho tisícého čtyřstého devadesátého sedmého, království našich Uherského sedmého a Českého šestmécítmého léta.

[Na ohbu:] Ad relacionem magnifici
domini Johannis de Sselnberk,
supremi cancellarii regni Bohemie.

[Na rubu:] R^{ta}.

Originál perg. v archivu m. Uherského Hradiště. S velkou pečetí královskou.

IV

1501, 18 června. Na Budíně.

*Král Vladislav nařizuje Budějovským, aby židy při jich starodáv-
ních právech zachovali a nedopouštěli je obtěžovati.*

Vladislav z božie milosti Uherský, Český král a markrabie Moravský.

Opatrní, věrní naši milí! Vězte, že jsme zpraveni, žeby židé naši tu u vás obyvající v městě od vás poněkud mimo jejich svobody a spravedlnost obtěžováni byli. I my nechciete, aby oni židé od vás aneb od koho jiného jaké obtížení a překážky mimo jejich starodávní práva jmieti jměli, poručíme vám, abyšte je při jejich starodávních právech a svobodách, kterýchž jsou prve v užívání byli, jměli, drželi a zachovali a žádných jim překážek ani obtížností proti těm jejich svobodám nečinili, jináč toho nečinie, znajíce v tom naši jistú a konečnú vuoli. Datum Bude feria vi post Viti, anno regnorum nostrorum Hungarie xi^o, Boemie vero xxx^o.

Ex commissione propria Majestatis Regie.

Orig. druhdy v archivu m. Budějovic. Kopie v diplomatári Českého musea.

V

1502, 23 března. Na Budíně.

Král Vladislav píše podkomořtímu Albrechtu z Leskovce, že židě Budějovští spoluobyvatele tamější pro nepatrné přičiny pohánějí před purkrabího hradu Pražského, kdežto prve mají poháněti je před radu městskou.

Vladislav z božie milosti Uherský, Český král a margrabie Moravský etc. Statečný, věrný náš milý! Věz, že jsou na nás vznesli opatrní purgmistr a konšelé města našeho Budějovic, věrní naši milí, oznamujiec nám, kterak židě, kteříž jsou v témž městě, přieliš obtěžujie mnohé z spoluobyvateľuov jejich proti právuom a svobodám jich, kteréž od předkův našich, králův Českých, nadané a námi potvrzené majie, berúce na ně listy a puohony od purkrabie hradu Pražského někdy pro dosti rovné věci, nevznesúce toho prve podle výsad jejich na purgmistra a konšely, ani jich žádajie, aby jim

od takových spravedlivě učinili. A při tom nás s velikú prosbú prosie, abychme v tom nad nimi lítost jmíti a v tom je opatřiti ráčili, aby vod nich tak obtěžováni nebyli etc. I poručíme my tobě. aby ty těm židóm z úřadu svého psal a rozkázal, aby voni takovými věcmi poddaných našich proti jejich svobodám neobtěžovali, než bude-li z nich kto komu co vinen, aby to najprve na purgmistra a konšely vznesli a žádali, aby jemu od něho spravedlivě učinili, a nestalo-li by se to jemu aneb jim vod nich, teprv aby se vo to k purgkrabí utekli. Datum Bude feria quarta ante Pasche, anno regnorum nostrorum Hungarie undecimo, Bohemie tricesimo.

Ex commissione propria Majestatis Regie.

Orig. perg. v archivu Českého musea. Pečeť druhdy na hřbetě listu přitíštěná odpadla.

VI

Snesení velké obce Novoměstské o židech 29 srpna 1502 a 20 dubna 1503.

Léta páně tisícieho pětistého druhého v pondělí den památný Stětie sv. Jana Křtitele božieho shromáždění obce veliké stalo se jest na rathúze zde v Novém městě Pražském, majíc mezi sebou rozjímání mnohá o artykule vezpod psané, z vuole jednostajné na tomto jsou zavřeli a to aby od každého chudého i bohatého súseda a obyvatle města tohoto držemné bylo a nepřerušitedlně držáno: (Následuje 23 článků obecních věcí se týkajících a za tím čte se:)

Item, což se Židuov dotýče, poněvadž jich zde nemáme v obyvání, ať sú města našeho prázdni všemi obyčeji, že jim v tom nikoli trpěliví nebudem.

K napomenutí JMti krále Židóm jest puštěna svoboda k chození do tohoto města až do příjezdu JMti krále na zpuosob takový:

Item, aby žádnému súsedu nepuojčovali, než na základy. Pakli by který Žid na jiný zpuosob pójčil, aby bez toho dluhu byl.

Item, o dluhy súsed aby k žádnému právu nepoháněli ani tiskli, než před právo městské.

Item, lichvy viece aby nebrali s kopy grošuov českých, tak jakož JMKská uložití ráčí, tři penieze malé.

Item, v trhy křestanóm aby nevkračovali ani předávali na vozy lezúce, před brány chodiece, toho aby přestali.

Item, šatuov nových ani vetých po ulicích ani po domiech nenosili, než tu toliko prodávali, kdež k tomu trhové vysazeni sú, leč by kto sobě kázal do svého domu přiněsti.

Item, v uobchody řemeslníkóm aby nevkračovali, v řemeslech jim nepřekážejie.

Item, ktož by se koli při tomto z židuov nezachoval, že ten a takový každý Žid bude trestán panskú kázní bez milosti, jsa postižen při našem právě v takovém přestúpení.

Actum et decretum per totam communitatem et in librum inscriptum sabbato post Zophie (20 dubna) anno et cetera quingentesimo tertio. Mauricio Kropacz, magistro civium existente.

Kteréžto artikule Židé žádali jsú mieti vypsané, aby je v své obci oznámili a na to společně se uradiece pánóm Jmsti i všie obci konečnú odpověď dali, kdež do raddy plné v počtu znamenitém vstúpiyšie oznámili jsú, že jsme posláni od naše obce z starších i obecních Židuov a jménem všech vašim milostem přiříkáme, že se chcme při těch všech artikulech nám od vaše milosti podaných pod těmi pokutami tak zachovati, v tom žádného nezastávajíce ani jakkoli vymlúvajíce. Actum feria II post Stanislai anno 1503.

Liber bernarum Novae civ. Pragens. č. 989 na l. G 4 v archivu král. hlav. m. Prahy.

VII

1503, 4 října. V Tatě.

Král Vladislav Budějovským, aby na žida Uhra právo pustili, kdyby podkomoří Petru z Rožmberka soudem komorním spravedlivý konec o to neučinil.

Vladislav z božie milosti Uherský, Český král a margkrabie Moravský etc. Opatrní, věrní naši milí! Vězte, že jest nám psal urozený Petr z Rožmberka, obtěžuje sobě to velmi, že se vo žida Uhra, když tu podkomořie u vás konšelský úřad obnovoval, soudem komorním konce spravedlivého nestalo, volaje k nám s velikú snažnú prosbú, abychme na toho žida právo pustiti rozkázati ráčili. I poněvadž nám týž z Rožmberka při tom oznamuje, že jím v tom nic nescházelo, než podkomořiem a vámi, písem podkomořiem porúčejíce jemu, aby ještě svrchupsanému z Rožmberka vo toho žida rok a den jmenovitý složil, a jemu i vám ten rok a čas časné oznámil, a k tomu roku aby k vám přijel aneb hofrychtěře, ač by sám nemohl, poslal, tu aby s vámi soud osadil a podle spravedlivého rozeznání na toho žida právo pustil. Protož znajíce to porúčieme vám, abyšte žida Uhra žádným obyčejem nepropúštěli, než jej až do spravedlivého rozeznání v vazbě chovali a se v tom také ve všem, když podkomořie aneb hofrychtěř mezi vás přijede, tak jměli a zachovali, jakož se nahoře píše. Pakli by podkomořie aneb hofrychtěř s vámi vo to buď pro jakúkoli příčinu spravedlivého konce učiniti nemohl, tehdy abyšte vy svrchupsanému z Rožmberka na žida Uhra bez meškání a všelijakých odtahuov, neobracujíce se na žádného, právo pustili a se v tom tak podle práva zachovali, abychme vo to více starání nebyli. Datum in Tata feria IV

ante Dionysii anno domini XV^C tertio, regnorum autem nostrorum Hungarie XIV°, Boemie vero XXXIII°.

Wladislaus rex Ex commissione propria
manu propria scripsit. Majestatis Regie.

[Na rubu:] Opatrným purgmistru a konšelóm města Budějovic, věrným našim milým.

Orig. ve sbírce Donnebauerové. Srov. list krále Vladislava Petru z Rosenberka d. v Tatě 11 října 1503 v archivu Českém X str. 109, kdež se o židu Uhrovi praví, že „svatokrádeže kupoval“.

VIII

1504, 13 ledna. Na Budíně.

Král Vladislav nařizuje Budějovským, aby nedopouštěli vražditi a loupiti židy pro přitodu, která se v Strakonických stala, nýbrž aby každého nařčeného žida před krále a jeho rady postavili.

Vladislav z božie milosti Uherský, Český etc. král a markrabie Moravský etc. Opatrní, věrní naši milí! Vězte, že jest nás došlo, kterak by někteří byli ponúkajíce některých lidí a je navozujíc, aby na židy nějaký počátek učinili a statky jim brali a je mordovali, proto že jest urozený Jan z Švamberka a na Strakonících nějakú židovku se dvěma židy upáliti dal, z té příčiny, že jakás jeho sedlka zamordovavši dietě své pravila, že by to z návodu těch židuov učinila, kterúž také upáliti dal etc. I věztež, že jsme my byli témuž Strakonickému ne jednú než několikrát psali, poněvadž židé takové výsady mají od cesařuv [a] králuov Českých nadané a námi potvrzené, pravil-li by kto takového co neslušného na kterého z židuov v království Českém obývajícíech, ješto by proto, když by naň to podle práva dostatečně provedeno bylo, na hrdle trestán býti jměl, že takový neb takový nemá o to jinde souzen ani rozeznán býti, nežli před námi aneb radami našimi; kdež my chtiece, aby i židé při svých svobodách a výsadách zachováni byli, psali jsme nadespanému Janovi Strakonickému, aby tu sedlku, židovku i židy na hradě Pražském v moc purkrabí nejvyššieho postavití kázal až do suchajch dní postních, tak aby tu věc páni a vládyky, kteříž v soudu zemském sedají, vyslyšeli, a to rozeznali; a nalezi-li by se byli ti židé i s židovkú vinni, aby se jim právo jich stalo, tak jakž by na to příslušelo, kterýž se na to neobrátil kázal je odpraviti. A protož vám příkazujem, chtěl-li by ktož koli které osoby na to věsti, aby se skrže to na židy nějaký počátek stal, abyšte toho nikoli nedopúštěli. Byl-li by pak který žid v čem takovém neslušném od koho nařčen aneb shledán, kážíce se jím dobře ujistiti odložíte té věci až do příjezdu našeho do téhož království, kterúž my potom s radami našimi ohledajíc a rozeznajíc, poznáme-li, že

tím a takovým žid vinen bude, kážeme jeho tak trestati, jakož na to slušeti bude; neb chtě někdo na židy búríti a na ně se utrhovati, přivedl by z toho do země válku domácí, neřád a práva zastavení, a potom z toho jiné všecko zlé, kdež my toho bohdá žádnému nedopustieme. A protož znajíce toho takové příčiny, tak se v tom jmějte a zachovajte, jakož vám píšeme. Datum Bude sabbato die post Epiphaniam domini anno Christi xv^c iiii^o, regnorum nostrorum Hungarie xiiij^o, Boemie vero xxxiiij^o.

Ex commissione propria
Majestatis Regie.

[Na rubu:] Opatrným purgmistru a konšelóm města Budějovic, věrným naším milým.

Orig. druhdy v archivu m. Budějovic. Kopie zv. archiváře Erbena v diplomatári Českého musea.

IX

1504, 14 února. Na Budíně.

Král Vladislav nařizuje Budějovským, aby nechali v městě bez útisků židů, kteří loni přestrašení k podkomořímu se utekli.

Vladislav z božie milosti Uherský, Český král, markrabie Moravský etc. Opatrní, věrní naši milí! Což se těch židuov, kteříž byli luoni, jsúce nějakými pohružkami přestrašení, k podkomořímu našemu odešli, dotýče, porúčíme vám, abyšte vy jich tu v městě bez všech překážek a útiskuov nechali až do příjezdu našeho do téhož královstvie. Což se pak dále o jiných židech, když tam budeme, jednati, a na čem to postaveno bude, to vás také tajno nebude. Datum Bude feria IV die sancti Valentini, anno regnorum nostrorum Hungarie XIV°, Boemie vero xxxiiij^o.

Ex commissione propria
Majestatis Regie.

Opatrným purgmistru a konšelóm města Budějovic, věrným naším milým.

Orig. druhdy v archivu m. Budějovic. Kopie zv. archiváře Erbena v diplomatári musejním.

X

1505, 24 června. Na Hardeku.

Jan Sokolík z Dubé, hejtmán hrabství Hardeckého, píše radě Budějovské o vyznání zločince na jich židy.

Ján službu svú vzkazují. Múdré opatrnosti páni, přátelé milí! Znátí vám dávám, žeť mám v moci své zločince a morděre nekřesťanského, kteréhož sem dal podle práva tázati, jakož vám ted jeho vyznání zavřené posílám, a jeho chovám k dalšímu svědomí, ač toho vy neb kdo na pánu mým Jmti bude žádati. Máte-li co

v tom úmysle, tehdy tím nedlete. Hardek, feria III^a, ipso die Joannis Baptistae anno 1505.

Jan Sokolík z Dubé,
hajtmán hrabství Hardeckého.

Múdré opatrnosti purgmistru a raddě města Českých Budějovic, pánuom a přáteluom mým milým.

Kop. v archivu Českého musea.

XI

1505, 22 září. Na Hardeku.

Svědomí pěti rakouských šlechticů o vyznání pastěře Štefla a jeho ženy stran koupě pacholátek židem Michalem z Budějovic.

Štokorner z Sterein, Thomáš z Habrobon, purgrabie v Neuheusl, Jan Traunstayner, purgrabie na Reczi, Ondřej Arcupek v Prazendorfě, Jan Bobinský z Újezda, purgkrabie na Hardeku, vyznáváme zjevně tímto listem, jakož sme jednostajně při tom byli v přítomnosti velikých bez počtu a mnoho poctivých a dobrých lidí při vyznání a posledním času a konci. I vyznal jest a na tom uměl a na poslední hodině oznámil, jakož níže psáno stojí:

Item Štefl pastěř ve vsi Playsinku poznal se ve čtvrtek po svatým Víthu (19 června) bez všelikterakého mučení, že on a žena jeho na posviecenie v Reci v Terlově pasteřčině v Reci v Starém městě v jejím domě na té jisté pasteřky v Reci okázanie k jednomu židu, kterýž se jmenoval Michal, přišel, kterýž jmenovaný žid se chlubě, že jeho rabí žid z Českých Budějovic sem poslal; tak ten jistý Štefl pastěř skrze řeč Tirlové již jmenovanému Michalovi židu pacholátko v šesti létech, kteréhož jemu v Plaisinku ve vsi dodati chce, prodal za dva a třidceti zlatých rýnských, a na to jest Štefl pastěř židu za sebou do Plaisinku přijíti kázal a dal jest jemu židu to pacholátko v jednom lese, a jemu je držel dotud, až je v mnohé kusy zřezal a srdéčko jemu též zřezal a naposled pacholátko lóno jeho vyřezal, aby on židóm znamení přinesl, na znamení, že jest pacholátko bylo, to aby mohl okázati; a všecky žily po krvi jsú jemu vytiskli a hledali, až jsú tu krev skrze trachtěř všecku do jedné láhve připravili a vcedili. A když jest žid tu krev do lahvice přijal, dal jest on Šteflovi pastěři XII rýnských zlatých na tom a jemu pověděl, aby v osmi dnech do Budějovic do domu téhož rabí přišel a více pacholátko jedno s sebou přivedl, tu se počestně s ním o staré a toto nové pacholátko smluví, jakož pak též Štefl pastěř pacholátko k tomu jest zjednal.

Po druhé poznala se žena Štefle pastěře sama za se, že jest věděla a viděla pacholátko, že hrdélko jemu zřezali; k tomu ona druhé pacholátko též pomohla zjednati; a tomu všemu, což se svrchu píše, na potvrzení lepší pravíme to na svú vieru a na svú čest na

místě přísahy, a k větší jistotě a na svědomí dáváme tento list pod našimi vlastními pečeti, však nám a našim pečeti bez škody, a kdež by toho potřeba kázala, chtěli bychom jednostajně tak ústať seznati. Dán na Hardeku v pondělí před svatým Mauriciem létha patnáctistého pátého. Naše pečeti jsou na hřbet k tomuto listu přitiskány.

Novější kop. českého překladu, jenž druhdy v archivu m. Budějovic byl, v archivu Českého musea. V datování jest omyl. V pondělí před sv. Mauriciem 1505 bylo 15 září; avšak poněvadž poprava Štefa byla 21 září a v listě mluví se o popravě jeho, musí se datovati po dnu 21 září, kdy byla neděle.

XII

1505, 23 září. V Reci.

Svědomy čtyř konšelů města Rece v Dolních Rakousích o vyznání pastěře Štefa z Pleysinku.

My níže jmenovaní zejména Pavel Pleyšteynar, Jíra Werner, Mikuláš Kramář a Ondřej Gsexl všem čtúcím, tehdy konšelé přísežní, měšťané v Reci, vyznáváme jednosvorně s tímto otevřeným listem oznamujíc všem, že sme jednostajně v pondělí po svatých Mathúši apoštolu božím a evangelistu (21. září) s mnoho jinými poctivými a dobrými lidmi přijeli do Hardeka. Tu jeden zejména Štef, pastěř z Pleysinku, vedle jednání svého a zločinění vzat jest byl k odpravě, i obměškali jsme se, že jsme při čtení jeho vyznání a oznámení nebyli. Ale když jsme ven k popravnímu místu přijeli, tehdy urozený Ján Sokolík z Dubu, tehdy jsa hajtmanem hrabství Hardeckého, nás a mnoho dobrých jinejch lidí k sobě přivolav, žádostivú prosbú žádaje, a když jsme k němu přistúpili, zavolal on na jmenovaného Štefe pastěře takovým způsobem: „Milý Štefi! Vidíš dobře, že jinak býti nemůž, a tys na mučení a mukách vyznal ten zlý skutek a zločinění, kteréž před zjevným právem zjevně čteno bylo, a k tomu jsi neodpíral, by toho neučinil, jsi-li toho skutku zlého učiněného památnej a máš-li to v své paměti ještě a znáš-li se k tomu a chceš-li na tom umříti, jakožto dobrý křesťan?“ I když se ta řeč stala, i leže on na zemi, vstav sedl mluvě: „Milý pane hajtmane! Všecko to, co jsem prve pravil a poznal se, nechci jinak aniž vím jinak pověděti, ani proměnití, než chci na tom umříti jakožto dobrý křesťan.“ Taková řeč již jmenovaný hajtman slyše, vzal jest od nás ode všech, kteříž při tom byli, svědomie a na takový způsob ten bídný člověk vedle řádu ortele vypověděného odpraven jest, a tomu jest tak. My svrchupsaní měšťané pravíme to všickni čtyři jednosvorně na naši víru a čest pod přísahami tím způsobem a obyčejem, jako bychom my to před právem mluvití a praviti jměli, a kdež by toho potřeba kázala, chtěli bychom ústně neb listovně jinak nemluvití aneb praviti beze lsti. K jistotě a většímu potvrzení této naší řeči a na svědomie toho

prosili jsme jednostajně poctivých a opatrných purgmistra, rychtáře a raddy zde v Reci, že jsou jich pečeti městečka na hřbet listu tohoto dali přitisknutí, však jim a jich budúcím beze vší škody. Dán v Reci v úterý po svatých Mauriciu létha páně v patnáctistém a v pátém léthě.

Kop. v archivu Českého musea.

XIII

Paměť o jednání stran vypovězení židů z Českých Budějovic v listopadu r. 1505.

Vyobcování židuov z města Českých Budějovic.

Jesus Maria. Znamenaj hroznú a nekřesťanskú příhodu a dobře hroznú, kterážto jednomu každému křesťanu dobře má býti připuštěna k srdci jeho, kteréhožto účinku a skutku nekřesťanského nešlechtné židovstvo v městě Budějovicích tehdy obyvající v Rakosích při zámku jednom jménem Hardek skrze jednoho žida, jenž se jmenoval Michal, jsou se dopustili a skrze takovou jich nešlechtnost slušnú jsou v téměř městě Budějovicích tíž židé vzali odplatu.

Létha tisíc pětistého pátého. Item. Počátek té příhody najprv jest tento, že urozený vladýka Jan Sokolík z Dubé, tehdy hajtman hrabství Hardeckého, maje v své moci jednoho zločince i s ženou svú nekřesťanského, učinil jest psanie a oznámenie tajné pánuom Budějovickým do raddy, kteréž takto znie slovo od slova: (Následuje list p. Sokolíka d. na Hardeku 24 června 1505 č. X.) A toto psanie od téhož pana Sokolíka přišlo jest v sobotu u vigilií svatých apoštoluov Petra a Pavla (28 června). I majíce takové psanie hrozné, v tom své práce nelitujíc s velikú opatrností v tajnosti k některým znamenitým pánuom poselstvie ústně jsou vyslali, raddy k jich milostem berúce. Kdež pak poněkud židé zvěděvše brali se pomalu z města ven, davše někteří své klenoty v soudku zabeđeným schovati. I páni z raddy znamenavše takovou věc a jich židuov doma nebytí, neb již na nich strach byl, vzavše některé dobré urozené lidi sebu, šli jsou mezi židy, chtějíce zvěděti, jsou-li židé doma. I nebylo jich. Potom ten den zvěděvše páni, že súdek jest ten židovský s klenoty u jednoho měšťánina, šli jsou k němu a opatřivše jej a zapечатivše vzali jsou jej na rathúz až do dalšího rozkázání krále JMsti, kdež potom skrze JMKské rozkaz ten súdek byl od velebného pana doktora Augustina, tehdy sekretáře kanceláře krále JMsti České, od JMKské vyprošen a do Budína poslán. Potom páni usilujíc v tom slali jsou ku panu Sokolíkovi ne jednu než víc; až když jsou toho morděře měli utratiti, vyslali jsou z sebe Vincence Hořického na Hardek, aby jeho vyznání dostatečně svědomí přinesl, jakož jest pak se to stalo, kteréžto vyznání a svědomí těch dobrých urozených a měšťkých lidí pod jich pečeti slovo od slova takto zní: (Následuje list některých rakouských šlechticů ze dne 15 září 1505 č. XI.)

Při tom i jsúc měštěné z Rece od hajtmána Hardeckého k témuž tázání a k utratení téhož Štefla a ženy jeho obesláni, v slova níže-psaná pod pečeti města Rece takto jsú vyznali, byvše při tom: (Následuje svědomí čtyř konšelů města Rece ze dne 23 září 1505 č. XII.)

I majíce takové svědomí v tajnosti, v tom práce své nelitující dali to některým pánům znáti, panu z Rožmberka, panu Jindřichovi z Hradce, nejvyššímu purkrabí Pražskému, panu Vilémovi z Peršteina a na Helfenšteině, nejvyššímu hofmistru království Českého, a panu Janovi z Švamberka a na Strakonících, jich milostí prosíc, znajíc takový hrozný skutek nekřesťanský, aby ráčili k JKMsti se psaním svým přimluvití, aby toho prokletého židovstva z města mohli zbaveni býti pro uvarování většího horšího, strach a bázeň majíc, aby obec na ně neudeřila. I majíce od jich milostí takové listy fedrovní, v raddě své mezi sebou i s staršími obecními bedlivě rozvažujíc, uradivše se z jednostajné vuole, znamenavše některých židuov, kteříž byli z města ustúpili, jich zase domuov navrácenie, volili jsú posly k JMKské Martina písaře a Ozvalda Reichenštainara, majíce list k JKMsti věřící, kteřížto poslové vyjeli jsú ten úterý po Všech Svatých, to jest čtvrtý den měsíce listopadu, do Budína.

Příjevše ve čtvrtek na den svatého Brikei (13 listopadu), k JMKské žádného jsú přístupu volného míti nemohli, až v pondělí ráno na den svatého Otmára (17 listopadu). Tu JMKská ráčiv do zvláštního pokoje skrze zjednaní velebného pana doktora Augustina, sekretáře JKské Jasnosti kanceláře České, vjíti, ráčil je milostivě slyšeti v potřebách jim poručených. JKské Jasnosti oznámivše příhodu, kteráž se stala z návodu židuov tu v městě obývajících skrze nadepsaného Štefla pastěře, JMKské vysokými prosbami pokorně prosíc, aby Jeho Jasnost Kská své k tomu ráčil dáti milostivé povolení, kteříž by židé o tom skutku nešlechetným věděli, aby byli trestáni; druhé, aby JMKská ráčil toho města sprostiti židův, aby jich tu v městě více na časy věčné nebylo. Na takový vysokú prosbu Jeho Kská Jasnost ráčiv ten hrozný a skutek nekřesťanský vedle svědomí JMKské ukázaného vážití, ráčil jest své k tomu milostivé povolení dáti, aby byli ohněm trestáni a z města vyhnáni, tu aby jich v městě na věčné a budící časy víc nebylo, jakož pak list, kterýž JKMst ráčil starším psáti po těchž poslích pod JKMsti pečeti, světleji ukazuje, kteréž slovo od slova takto zní a svědčí:

Vladislav etc. (Následuje přepis majestátu krále Vladislava d. na Budíně 20 listopadu 1505 č. XIV.) Potom druhý list od JMKské, kterýž zní vůbec slovo od slova takto: My Vladislav etc. (Následuje přepis listu téhož krále d. na Budíně 20 listopadu 1505 č. XV.)

Kopie této paměti, která druhdy byla zapsána asi v pamětní knize archivní města Budějovic, zachovala se v archivu Českého musea. Přepisovač připsal k tomu: „Augsburger Postzeitung No. 172 Samstag den 20 Junii 1840. D. Zunz: Damaskus, ein Worth zur Abwehr“. O připsku tom, nemajíce Augšpurského časopisu v Praze, neumíme zprávu podati.

XIV

1505, 20 listopadu. Na Budíně.

Kráľ Vladislav prikazuje Budějovským, aby všechny židy, kteří se účastnili hrozného zločinu prolítí krve křesťanské, do vazby vzali a ohněm trestali, a sděluje, že nejr. kancléři Albrechtovi z Kolovrat psal o vydání jim listu na vypovězení židů z města.

Vladislav z božie milosti Uherský, Český etc. král a markrabie Moravský etc. Opatrní, věrní naši milí! Ten ukrutný a hrozný účinek, kterýž se skrze nevěrné židy a lotry proletím krve křesťanské stal, tak jakž jste nám to po poslech vašiech vzkázali, i ta svědomie, s velikú lítostí a obtiežností jsme slyšeli a srozuměli; kdež my nechtiece pro příklad jiných židuov, aby takový zlý účinek těm židům bez pomsty a trestání jměl minúti, prikazujem vám přísně, chtiece tomu konečně, abyšte ty vsecky židy, kteříž jsú kolivěk toho zlého účinku a skutku účastni a vinni, do vazby vezmuve, kázali je bez meškánie a beze všie milostí ohněm podle práva trestati a odpraviti; pakli by kteří židé tu u vás v městě nebyli aneb utekli, na kteréž by kolivěk od jiných vyznáno bylo, těch abyšte také po všem královstvie našem Českém podle listu našeho, kterýž vám teď posieláme, hleděli, tak aby i ti jakožto jiní skutečně pro takový zlý účinek trestání jsúce podle práva odpraveni byli. Také vám teď list posieláme k urozenému Albrechtovi z Kolovrat na Libšteine, nejvyššímu kancléři královstvie Českého, věrnému našemu milému, kterýž píšem jemu porúčejíce, aby vám bez všelijakých zmatků a odporností slovom naším list náš dal, abyšte podle toho listu našeho ty vsecky židy, kteříž u vás v městě jsú, neobracujíce se na žádného, odpúštění jim dáti a je vyhnati mohli a moc jměli, a jich vicee v městě neměli ani trpěli, a v tom ve všem abyšte se tak, jakož vám píšem, skutečně jměli a zachovali a jináč toho nečinili, pod uvarováním hněvu a trestání našeho. Datum Bude feria quinta post Elizabeth, anno domini xv^c quinto, regnorum autem nostrorum Hungarie xvi^o, Boemie vero xxxv^{to}.

Ex commissione propria
Regie Majestatis.

Opatrným purgmistru a konšelóm města Budějovic, v. n. m.
Orig. druhdy v arch. m. Budějovic. Kopie v arch. Českého musea.

XV

1505, 20 listopadu. Na Budíně.

Kráľ Vladislav píse stavům českým, aby židy Budějovské, kteří se dopustili spoluviny na vraždě v Rakousích a z města utekli, buď ohněm trestali neb do Budějovic vydali.

My Vladislav z boží milosti Uherský, Český etc. král a markrabie Moravský etc. Urozeným, statečným, slovutným, poctivým

a opatrným pánuom, rytieřóm, vladykám, Pražanom, Horníkóm i jiným všem městóm království Českého, věrným našim milým, milost naši královskou a všecko dobré vzkazujeme. Věrní milí! Vězte, že jsú židé Budějovští skrze jednoho žida, kterýž se jmeno-
 val Michal, jakož jsme pak toho dostatečně a hodnověrně svě-
 domí viděli i slyšeli, v Rakúsich s nějakým Štefflem pastěřem
 a jeho ženú to jednali, že jim židóm Budějovským týž pastěř
 dítě zjednal a prodal, kteréžto dítě ten poslaný žid s pastyřem
 v nějakým lese ukrutně mučil a zamordoval, vzavše od něho
 krev, a tu krev židóm Budějovským v lahvičce přinesl a dodal,
 jakož pak ten jistý pastěř, když byl v Hardeku s ženú svú do
 vazby vzat, to všecko vyznal a na tom i s ženú svú umřel. Kdež
 my nechtíce, aby takový hrozný a ukrutný účinek a prolití ne-
 vinné krve křesťanské měl těm židóm bez pomsty a trestání po-
 minúti, přikázali jsme opatrným purgmistru a konšelóm města
 Budějovic, věrným našim milým, listem našim přísně, aby oni ne-
 obračejice se na žádného, ty všecky židy, kteříž jsú toho zlého
 účinku a hrozného mordu účastni a vinni, vezmúce do vazby, dali
 je trestati a podle práva vohněm odpraviti. Protož vám všem
 i jednomu každému zvláště přikazujem, chtíce tomu konečně, abyste
 vy, znájice takovou hroznú a nekřesťanskú věc a toho litující, ty
 všecky židy, kteříž by byli toho účinku vinni, z Budějovic utekli
 a na kteréž by jiní židé, jsúce podle práva tázáni, vyznali, kdež by
 se jich kolivěk doptali a vy tímto našim listem od Budějovských
 napomenuti a žádáni byli, jim je vydali aneb je hned a bez
 meškání a beze vsí milosti podle práva vohněm trestati a odpra-
 viti rozkázali, a v tom se tak, jakož vám píšem, skutečně měli
 a zachovali, jináč toho nečiníc pod uvarováním hněvu a trestání
 našeho. Datum Bude feria V^{ta} post Elisabeth anno domini XV^c V^{to},
 regnorum autem nostrorum Hungarie XVI^{to}, Boemie vero XXXV^{to}.

Ex mandato proprio
 Majestatis Regie.

Kopie druhdy v archivu m. C. Budějovic a nyní v archivu Českého
 musea.

XVI

1505, 20 listopadu. Na Budíně.

Král Vladislav přikazuje Budějovským, aby vydali soudek s klenoty, který ná radnici vzali po útěku židů z města, král. sekretáři doktoru Augustinovi a protonotáři Křemenskému.

Vladislav z božie milosti Uherský, Český etc. král a markrabie Moravský etc. Opatrní, věrní naši milí! Poněvadž jsú židé naši tu u vás v městě obyvající takový hrozný a ukrutný prolitím krve křesťanské skutek učinili, pro kterýžto zlý účinek přišli a upadli jsú nám tíž židé hrdly i statky v pokutu a vinu naši, kteréžto vinu a pokutu

nechtíce jim toho lehce vážiti, zvláště ten soudek s klenoty, stříbrem i jinými věcmi a klenoty, což jest kolivěk do něho od židuov ulo-
 ženo a zabeďněno, nic nevybírajíc, kterýž jste na rathúz vzali,
 když jsú tíž židé z města utekli, a ještě ten soudek s těmi klenoty
 v moci své máte, dali jsme velebnému Augustinovi doktorovi, se-
 kretáři, a Mikulášovi Křemenskému, prothonotáři kanceláři naší
 České, věrným našim milým, pro jejich věrné zaslúžení, přikazující
 vám přísně, abyste vy znájice to, ten soudek, opatřice jej se všemi
 a všelijakými klenoty, tak jakž se nahoře vypisuje, svrchupsaným
 Augustinovi a Mikulášovi v moc a k jejich rukám bez umenšení
 a všelijaké odporosti, a žádnému jinému, vydali a poslali, a jináč
 toho žádným obyčejem nečinili, znájice, že v tom vuoli a rozká-
 zanie naše jisté naplníte. Datum Bude feria quinta ante festum
 presentacionis beate Marie virginis anno domini etc. xv^cv^o, regno-
 rum autem nostrorum Hungarie xvi^{to}, Boemie vero xxxv^o.

Ex commissione propria
 Regie Majestatis.

[Na rubu:] Opatrným purgmistru a konšelóm města Buděj-
 ovic, věrným našim milým.

Originál druhdy v archivu města Budějovic. Kopie v diplomatári
 musejním.

XVII

1505, 19 prosince. V Budějovicích.

Jiří Majnuš z Březnice a dva zemané vydávají svědectví o vyznání jedenácti židů na radnici Budějovské, učiněném před radou tamější, četnými šlechtici a posly z měst.

My Jiřík Majnuš z Březnice, Oldřich Roubík z Hlavatec se-
 děniem v Habří, a Stiebuor Roubík z Hlavatec seděniem v Dubném,
 vyznáváme tiemto listem přede všemi, kdež čten nebo čtúce slyšán
 bude, kdež jsú nás páni měšťané Budějovští obeslali a list nám
 psali, prosíce nás, abychom to k jejich prosbě učinili, a k niem
 do Budějic přijeli ten čtvrtek po Početí panny Marie najprve teď
 přeminulé (11 prosince), a my k takové žádosti a k prosbě jich
 to jsme učinili a k niem jsme ten čtvrtek na noc do Budějic při-
 jeli. A když jest bylo na zajtrí v pátek dobře ráno, tu jsú nás
 prosili purmistr a konšelé Budějovští, abychom k nim šli na rathaus
 jejich, a my jiem k vuoli a prosbě jich i to jsme učinili a k niem
 sme na rathaus šli. A když sme na rathauze byli, tu jest také
 byl urozený pán, pan Jan z Svamberka a na Strakuoniciech, mistr
 převorství Českého, a mnoho dobrých, urozených a vládyckých lidí,
 i také někteří poslové z měst. Tedy tu oznámeno a čteno jest nám
 všem vyznání židuov dolepsaných, kteréžto ti židé učinili
 jsú dobrovolně, i také jsúce tázáni, kdež jest každý žid zvláště
 byl přiveden před nás, a tu před niem a před námi všemi čteno

jest vyznání každého žida zvláště, a při tom purmistr sedě pama-
toval jest je, aby žádného křesťana ani žida ani pohana na svú
duši nebrali, a řka (jim): vidíte a znáte, že vaše poslední hodina
táhne, a protož (žádnému) křivdy nečinite. A tu jest každý žid
znal se k tomu kusu každému tak, kterak teď dole psání stojí,
a každý žid na tom zavázal se, že pravda jest, k čemuž se teď
přiznávají, a na tom že umřítí chtěie.

Item Jakub Taka seznal podruhé, což se dotýče hlavy svaté
pany Markety, že sú se židé sešli v Mojžíšově světnici všickni . . .
Take, Černý David a Šaja při tom byli, tu jsú kuopili (hlavu) svaté
Markety, tu viděl státi na stole. Tu Izák Uhruov zeť a starý Uher
kúpili hlavu svaté Markety, a ihned počeli (hráti): Isák, David
a Šajha, a vyhráli několik zlatých na tom, kterýž (pro)dal hlavu
svaté Markety. Více vyznal beze všeho mučení, což se krve do-
týče, že skutečně vie, že to jest starý Belf kúpil, a hned dal X
zlatých a slíbil mu také ostatek dáti. Také pověděl, že by on ne-
věděl, k čemu jie potřebují, než někteří mnie, by k barchesuom,
a někteří k ženám, které jsú mdlé a nemocné. Více vyznal, že
Izák Uhruov zeť koupil jest hlavu svaté Markety, a zase prodal
v Praze. Více vyznal, že Belfuov bratr Čelal jim pověděl, že bratr
jeho koupil tu krev. Více vyznal, že Belfuov syn, jmenem Markvart,
rýnské zlaté i groše obřezával.

Item Markvart, Belfuov syn, seznal, že v Praze rýnské zlaté
obřezával. Více vyznal, že při tom byl i Jakub Take. Že Isak
Uhruov zeť a starý Uher kúpili hlavu svaté Markety. Více vyznal,
že všickni Židé peníze skládali o tu krev.

Item Belf, zvoníkuov zeť, seznal, že starý Uher a zeť jeho
kúpili hlavu svaté Markety. Více vyznal, že starý Belf kúpil tu
krev. To jest slyšel od synuov Belfových, jmenem Grane a Líbel.

Item jich zvuoník Hierš seznal beze všeho mučení, že všickni
Židé se sešli u Mojžíšově světnici, a tu kúpil starý Uher a zeť
jeho hlavu svaté Markety. Více vyznal, což se dotýče krve, tu sú
se sešli u Belfe vedie zdie, to jim chce vuoči pravěti. že tu trželi
o krev a dietě. A Isák a Šajha při tom trhu byli, když jsú hlavu
sv. Markety kúpili.

Item Velikej David seznal beze všeho mučení, že s křesťan-
skými ženami měl činití. Více seznal na ty dva Židy v Vodňanech,
na otce i syna, že jsú s niem mluvěli, kterak mají klénoty; chci-li
s nimi do Polska táhnúti, a ty prodati, že tu dobře v Polště znám,
tedy jemu chtěie dobré opropětí dáti. On se jich tázal, jaké jsú
to klénoty? Odpověděli jemu, že kostelní zbuoží, ješto nesluší v zemi
prodati, a nejsúť malé. A on nechtěl. Více vyznal, že starý Belf
má tu krev, to jemu jeho bratr Čelal pověděl, také jemu vuoči
pravil, na tom chce umřítí. Více vyznal, že Siesl a Belf koupili
tři kalichy a někuoliko pektoráluov, a Bolfgang zlatník přišel k nim

i spustil jim to. Více vyznal, že Tučného dluhu v Mojžíšových
registrách nic více psáno stojí, než 1 kopa. Více vyznal, že u veliký
pátek (21 března) u černého Davida byl žid jmenem Pieštěc (?)
a uměl bubnovati; toho svlekli až do pasu a zavázali oči i také
plivali jemu mezi tvář a mrskali jeho metlami, i posměch z něho
měli. Při tom byli Isák, Jakub, Siesl, Mošl a Černý David. Více
vyznal, že Izák David a Belf žid kúpili partikul božieho těla za
III neb za IIII zlaté v těch peněziech od Šitrarové v Sviní ulici.
To jest slyšel od staré Uhrové, a jest tomu na LV let. Více vyznal,
že zdejší židé všickni spolu koupili dietě, a tomu jest na XXti
let. To jemu všickni židé pověděli, a že jim to chce vuoči pra-
věti. Více vyznal, že když kražené věci mezi ně zastavěli a po
niech se ptali, pod kletbú tedy jednostajně spolu zuostali, aby toho
zamlčeli a žádný nepověděl. Item, když jeho podruhé k mučení
vedli, seznal, když jest najprv do Budějic přišel, tedy mluvil
k Belfově bratru k Čelalovi, proč jsú židé utekli, neb pravie, že
v Rakousiech dietě zahuběli, a bratr tvuoj měl jest tu krev kuop-
pěti: zle činie, že utekli, neb se sami vinni dávají. Tu jemu Čelal
odpověděl: An bratr muoj vinen; ten kuopil tu krev, to jemu vuoči
poviem, a na to chci umřítí. Item na to jest veden Čelal k Da-
vidovi, a David jemu to vuoči pravil, ta slova, kteréž svrchu psány
stojí. Tu jemu Čelal odpověděl: Nevezmi mne na svú duši. David
jemu zase odpověděl: Pravdu praviem a chci na tom umřítí; i proto
nedaj se stáhnúti a poznaj pravdu. Tedy Čelal odpověděl: An
bratr muoj koupil a proto pryč šel; ale bych věděl, s sebú-li ji
nes tu krev či nic, toho nevím.

Item Siesl seznal dobrovolně beze všeho mučení, že Isák
Uhruov zeť, a starý Uher koupili hlavu svaté Markety. Více vyznal,
což se dotýče té krve od dietěte z Rakous, že to Belf koupil,
a skutečně že té krve zde nenie. Také pověděl, že jednu přišel
Belf do města v pátek, a ihned zase ušel a tu s sebú krev unesl.
To pověděl za jisté a na tom chce umřítí. Více vyznal na naše
tázanie: k čemu tu krev potřebují? Tak pověděl, že starí židé,
kteří starého pokolenie jsú, a který tu nemoc má, když tu krev
potřebuje, že jmu ta nemoc mine.

Item Čelal seznal dobrovolně jeden den po mučení, že Jaku-
bovi Takovi pověděl, že bratr jeho Belf tu krev kúpil; a je mu
to dobře svědomo, a na tom chce umřítí.

Item Šiesl seznal, že jemu židé Piesečtí pravěti, že Uher žid
a zeť jeho kúpili hlavu sv. Markety v Mojžíšově světnici.

Item Hirš jejich řezniek seznal, že XII kop přijal u Šiesle
v světnici za tu krev; to Šieslovi vuoči pověděl a na tom chce
umřítí.

Item Isák seznal, že se židé spolu sešli před Belfovic na
kládě, a tu mluvěli, že Belf tu krev kúpil. Také vyznal, že Čelal
tu krev pryč nesl.

Item Veliký David seznal, že s jeho návuodem a radú spolu zuostali s Markvartovú i s jejíema oběma syny, aby dietě kúpěli, kde mohú; a to se stalo v puol létě v Strakoněciech v Markvartové světnici. A to dietě kúpeno skrze žádost Mekie žida z Plzně; ten list psal Markvartové, a v tom jí sľibuoval dvě stě zlatých; a jestli že ona toho neučiní, tedy věčně jejíe přítel býti nechce ani jejíemu pokolenie. Na tom chce umříti. Více vyznal, co se dotýče té krve v Budějoviciech, které židé koupěli, že Belfi diel vzal sebu v Piesek, a bratr jeho Čelal druhý diel nesl do Prahy do jich synagogy. Při tom sem byl. Také při tom byl Abraham z Litoměřic, Munka z Kuolína, Mojžieš pekař z Saxum (?), Gimpl z Prahy; na tom chce umřieti. Více vyznal, že tů jjezdú, když jest Čelal tu krev přinesl do Prahy, tu sem s niem šel zase až do Otěc; tu sem zuostal. Více vyznal, že tu hlavu viděl u těch dvú židuov v Vuodňanech, jmenem Izajjáše a Abrahama syna jeho, a vedle toho několik pektoráluov a kalichuov. Více vyznal, že z Frankfurtu v máji přinesli dietěcí krev do Prahy před XII léty. Více vyznal, že se stalo před XVti léty, že starý zvuoník židovský uchytl dietě u zdě, a když pokřik přišel, tedy pustil to dietě zase běžeti. Více vyznal, že Belfi zvuonikuov zeť, který také byl cechmiestrem, též dal peníze vedle muoznosti jeho, jako který jiný žid. Více vyznal, když jsú jeho tázali, co se dotýče falešniech listuov, také-li je dělal čili nic? a vie-li, kto je dělal? Vyznal beze všeho mučenie, že žádného nedělal; než jiná dva židi dělali je, těm dali odpuštění z země. Také se tázali, kterak ty listy dělají? Pověděl: když jeden žid druhému dobrú vuoli udělá a vzdává jemu dluby jeho, tedy udělá list pod urozených pečeti, a tu přijdu k pečeti. Tak se dělá. To seznal beze všeho mučenie.

Item Velký žid sám dobrovolně na ceduli německy napsal a jeho vlastní rukú psaní poslal k purmistru dobrovolně beze všeho mučení, jakož pak svědčí, což nieže psáno stojí: Item, najprvní kus tak svědčí v psaní jeho, že zlaté obřezával; druhý kus, že David Piesecký zde všecko kradené zbuoží kúpil, a to přič vzal; také kúpil malované listy a ty mučil; třetí kus, že Belfi žid mnoho lidí zmordoval, jmenem Šitéře a fišmajstra i jiných více; čtvrtý kus, že Šieslová dávala děvečkám, že jsú děti utratěly; také velela městským dětem, že sú jich otcóm a starším kradly; pátý kus, že Uher žid plival proti buožiemu umučenie. Šestý kus, že se Šiesl odkryl proti svatému buožiemu tělu. To sem viděl, a dával mu p... karty; sedmý kus, že sú přijali svaté božie tělo od těch židuov z Pasova: to sem od niech slyšel.

A takuovému jich židuov seznání a přiznání na svědomie my svrchupsaní Jiřík Maynuš, Oldřich Roubík a Stiebor Roubík pečeti své vlastní k tomu listu dali sme přitisknúti; k niem se přiznáváme, a bylo-li by toho potřebí, ústně bychom to seznati chtěli,

ktež by toho potřeba byla etc. Dán ten pátek před svatým Thomú, anno 1505 etc.

Orig. druhdy v archivu m. Budějovic. Kopie zvěcn. archiváře Erbena v diplomatári Českého musea, jenž poznamenal, že na originále zavěšené „tři pečeti v černém vosku podle sebe přitiskněné potud neporušené se zachovaly; listina však vlhkostí, zvláště na kraji svém utrpěla, tak že papír vetvý a černidlo v těch místech nečitelné učiněno jest“.

XVIII

1506, 16 března. Na Budíně.

Kráľ Vladislav dáva povolení Budějovským, aby mohli židy z města vypověditi, kdykoli budou chtíti, a aby jich více do města nepřijímali, poněvadž se těžkých zločinů dopustili.

My Vladislav z božie milosti Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc. král, markrabie Moravský, Lucemburské a Slezské knieže a Lužický markrabie etc. Oznamujem listem tiemto všem, že jsú před velebnost naši přistúpili někteří z měšťan našich Budějovských, vyslání jsúce od opatrných purgmistra, konšeluov i vši obce téhož města, nám velmi neslušný a nekřestanský účinek židuov některých Budějovských oznámivše, kterak by dietě křestanské kúpiviše zamordovati měli a krev tu do Budějovic mezi některé židy přiněsti; i také při tom škody a záhuby a své mnohé obtiežnosti, které na ně od mnohých let skrze též židy přicházely jsú a podnes přicházejí oznamujíce, tak že znamenitě město a obec ta hynula a chudla a o své živnosti a statky přicházela, při tom s velikú prosbú a pokorú prosíce nás, abychom vzhlédnúce na týčž židuov neslušný účinek i také na jich takovú velikú záhubu, lítost nad nimi majíce, je s toho vyníti a vysvoboditi a povolení naše královské dáti ráčili, aby když by koli chtěli jim odpuštění dáti, je z města vypovědieti a jich prázdni býti mohli a moc jměli, tak aby tiem lep potomně seděti a svých obchoduov a živností hleděti mohli. Jichžto žádost a prosbu slušnú znajiece a k tomu prohlédajíce k jich věrným službám a povolnostem, že jsú se vždycky k nám věrně, poddaně a poslušně zachovali a najieti dali, i aby potomně tiem hotověji a lépe nám slúžiti, zachovati se a při tom svých živností hleděti mohli, s dobrým rozmyslem, našim jistým vědomiem a s radú věrných našich milých, mocí královskú v Čechách svolili jsme k tomu a listem tiemto svolujem, povolení naše jisté týmž Budějovským dávajiece a toho dopúštějiece, aby oni, když by kolivěk chtěli, dadúce jim prve odpuštění, nadepsané židy z města téhož vypovědieti, odbýti a jich na věčné budúcí časy prázdni býti mohli a moc jměli, oni i budúcí jich; tuto při tom zvláštni nadepsaným měšťanuom a obyvateluom města svrchupsaného Budějovic, nynějším a budúcim, činíce milost: že my ani budúcí naši králové Čeští na věčné budúcí časy více žádných židuov do téhož města uvovovati, ani nadepsané Budějovské k tomu nutiti

máme, aby je zase mezi se přijeti a v témž městě trpěti měli; než oni i budoucí jich na věčné budoucí časy mají jich prázdni býti bez naší, budoucích našich i jiných všech lidí všeliké překážky. Přikazujeme podkomoříemu království Českého, nynějšímu i budoucímu, i jiným všem úředníkům našim téhož království, věrným našim milým, abyšte nadepsané měšťany a obyvatele města Budějovic, nynější i budoucí, při tom při všem, což se v listu tomto píše, jměli, drželi a neporušitelně zachovali, žádných jim ani budoucím jich v tom překážek nečiníc ani komu činiti dopustějiec, pod uvarováním hněvu a nemilosti naší i budoucích našich kráľuov Českých. Tomu na svědomí pečet naši kráľovskú k tomuto listu přivěsiti jsme kázali. Dán na Budíně ten pondělí po neděli postní, kteráž slove Oculi, léta božieho tisícého pětistého šestého, kráľovství našich Uherského šestnáctého a Českého třicátého pátého.

[Na ohbu:] Ad relacionem magnifici domini
Alberti de Colowrat et in Lybsstein,
supremi cancellarii regni Boemie etc.

[Na rubu:] R^{ta}.

Originál pergamenový v museum města Budějovic. S velkou početi kráľovskou českou na hedvábné bělocervené šňůře zavěšenou.

XIX

1507, 31 května.

Veliká obec Staroměstská svoluje, aby židé teprve po roce z města se vystěhovali.

Anno domini MDVII feria secunda ante Marcelli decretum magne communitatis.

Jakož král JMt ráčil k tomu své povolenie dáti, aby židé od tohoto dne až do roka toliko zde v tomto městě byli a do toho času v tom roce aby se ven z města vystěhovali, že k tomu všechna obec veliká svú vůli dali jsú a na tom ostali, aby se za židy žádný nepřimlúval zjevně ani tajně. A pakli by se kto za ně přimlúval, aby s nimi a podle nich také města prázdnen byl.

Pamětní kniha č. 994 na l. 83 v. v archivu m. Prahy. Po straně pozdější o něco přípisek: „Vetus et verum dictum: Pokudž slovou sedláci lidé, potud v Praze zůstanou židé.“

XX

1507, 4 července. Na Budíně.

Král Vladislav píše Staroměstským, že je chce zachovati při milosti jim učiněné, aby židé nebyli déle v Praze než do roka; avšak aby židy Pražské k tomu přidrželi, by nejp. písaři Mikulášovi z Hořic jistou summu peněz dali, kterou mu na židech před lety zapsal.

Vladislav z božie milosti Uherský, Český král a markrabie Moravský etc. Poctiví, věrní naši milí! Jakož nám píšete vo té

milosti, kterou jsme vám, což se židův dotýče, učinili, aby v městě vašem nic dále než do roku ještě byli a v tom času abyšte s týmiž židy nic činiti nejměli, jakož jsme skrze urozeného Viléma z Pernšteina a na Pardubicích, nejvyššího hofmistra kráľovstvie Českého, věrného našeho milého, když poslové vaši zde při nás byli, jim to šíře oznámili, při které milosti vás také rádi zachovati mienieme. Kdež pak nám nynie píšete, túžíce, kterak by nějaké psanie naše rovně na odpor tomu od nás vyšlo, abyšte židy k tomu jměli a drželi, aby statečnému Mikulášovi z Hořic, nejvyššímu písaři kráľovstvie Českého, věrnému našemu milému, to, což jsme jemu na nich dáti ráčili, dáno a zpraveno bylo, kdež se vám zdá, že by to proti té milosti našie, kterouž jsme vám, jakož se svrchu píše, učinili, jmělo býti. I věztež, že tomu nerozumieme, aby to proti té milosti bylo, neb muožete v paměti jmieti, že dlhý čas před túto milostí Hořickému tu summu na židech jsme dali a vám o to psali, abyšte židy k tomu jměli, aby jemu ta summa dána a zpravena byla; i poněvadž jste toho ten čas zanetbali a židy k tomu vedle psaní našeho nejměli, nic se nám tu obtiežného a scestného nezdá, abyšte to, což se prve nestalo, učinili a vezmúce tu summu od židuov a túmž Hořickému ji zpraviece s těmi židy dále pokoj jměli. Protož ještě vám porúčieme a prikazujem, abyšte tomu, což jsme vám nekolikrát psaním naším porúčili, dosti učinili, a nás o to dále starati nedali, neb sami znáte, že se vám v tom žádná úzkost neđeje, než že zachovajiece se tak, jakož vám píšem, tomu toliko dosti učiníte, co jste dávno učiniti jměli. Datum Bude die sancti Procopii anno domini etc. XV° VII°, regnorum autem nostrorum Hungarie decimo septimo, Boemie vero tricesimo sexto.

Současná kopie v liber vetustis. privil. č. 993 str. 238 v archivu m. Prahy za nápisem: „Poctivým purgmistru a konšelóm Starého města Pražského, věrným našim milým“ a s poznámkou „Židé ven z Prahy“. V knize svědomí úřadu purkrabství Pražského z l. 1507—1509 (sign. G 2) v archivu Českého musea na l. 14 čtou se svědomí starších židovských, kterak učinili sbírku, „když měli dáti pánu Hořickému peníze toho času“. Svědčil zejména dne 13 června 1508 Gerson žid takto:

„To mi jest dobře vědomo, že my židé Pražští platíme pánuom Staroměstským úrok každý rok nové léto, a ten úrok nebyl jest dán na ten čas, když měl dán býti pánóm, a skrze to byli jsú dali zamknúti školu židovskú páni Staroměstí, a my židé skrze to zamčení nemohli jsme modlenie mieti toho času, jakož jest obyčej a řád náš ve škole naší. I šli jsme někteří židé k mistru našemu a toužili jsme jemu toho, že naše škola zamčena jest. Tehdy mistr náš řekl jest k nám dvěma: Chcete-li vy tu práci na se vzieti a ten úrok zbierati? Tehdy jsme my oba dva řekli: chceme, jestliže nám starší naši k tomu vůli dadie. A nežádali jsme za to nic za tu summu zbírání. A starší nám také povolenie dali, abychme zbierali. I zbierali jsme my dva, já Gerson a Josef Malý tu sumu, ktož byl zapsán koli v těch rajstřích, od chudého i od bohatého. A někteří jsú odpierali, že sú dáti nechtěli z dobré vuole, než musili jsme od nich základ vzieti.“

XXI

1508, 21 května. Na Budíně.

Král Vladislav svěruje správu židů Pražských Zdenkovi Lvovi z Rožmitála a Jindř. Tunklovi z Brníčka a těm také společně s Albrechtem z Kolovrat dávat pokuty z nich.

My Vladislav z božie milosti Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc. král, margkrabie Moravský, Lucemburské a Slezské knieže a Lužické margkrabie etc., oznamujem tiemto listem všem, že jsme z milosti naší urozeným Zdenkovi Lvovi z Rožmitála a z Blatné, najvyššiemu purgkrabí Pražskému, a Jindřichovi Tunklovi z Brníčka, purgkrabí Pražskému, věrným našim milým, židy naše Pražské poručiti ráčili tak, aby jse tíž židé Pražští jimi a žádným jiným zpravovali, a kteříkolivěk židé Pražští jsú jse z Prahy vystěhovali bez povolenie našeho, ti aby jsúce od nich napomenuti ve dvě měsíce se zase navrátili do Prahy, kromě židuv našich Kolínských i jiných, kteréž po městech našich máme. Pakli by se Pražští židé nevrátili v těch dvou měsících, aby ty domy své, kteréž mají v Praze, stratili i všecken ten statek svooj, kdež by jej koli jměli, a ten aby na též Zdenka Lva a Jindřicha Tunkle připadl. A také jestliže by který žid Pražský upadl v kterou pokutu nám, a to židy Pražskými staršími uznáno bylo, ta pokuta na urozené Zdenka Lva, Albrechta z Kolovrat na Krupce a Libšteině, najvyššieho kancléře královstvie Českého, a Jindřicha Tunkle společně mocně připadnutí má. A tato milost a obdarování naše ve všem svém znění má státi a trvati dotud, dokudž židé v královstvie našem Českém jsú, a to bez naší, budoucích našich králuov Českých i všech jiných lidí všelijaké překážky. Tomu na svědomie pečet naši královskú přivěsiti jsme rozkázali k listu tomuto. Dán na Budíně v neděli, jenž slove Cantate, léta božieho tisícieho pětistého osmého, a královstvie našich Uherského osmnáctého a Českého třicátého sedmého.

Ex commissione propria
Regie Majestatis per literas.

Originál perg. v archivu Třeboňském č. 3501a. S pečetí královskou.

XXII

1508, 22 května. Na Budíně.

Král Vladislav prikazuje všem stavům, aby nedopouštěli na Budějovské žádného trápení neb stavování za to, že příbuzní židů, kteří v Budějovicích pro hrozný účinek odplatu vzali, ze statků po těchto židech pozůstalých je Budějovské před úřad purkrabství Pražského pohánějí, neboť statky dal král těm, komu se mu vidělo.

Vladislav z božie milosti Uherský, Český etc. král a margkrabie Moravský etc. Urozeným, statečným, slovutným, poctivým,

opatrným, pánuom, rytieřóm, vладыkám, Pražanom, Hornikóm a jiným městóm královstvie Českého, věrným našim milým. Milost naši královskú i všecko dobré vzkazujeme. Věrní milí! Vězte, že jsú na nás opatrní purgmistr, konšelé, starší i všecka obec města Budějovic, věrní naši milí, skrze své poselstvie vznesli, oznamující nám túžebně, kterak někteří židé, měvše v témž městě přátely své, kteříž jsú nám pro svooj zlý a ukrutný účinek hrdly i statky v pokutu a u vinu upadli a potom skrze rozkázání naše svú odplatu vzali etc., usilují a pracují je Budějovské z těch židovských statkuov, po nich zuostalých, kterýchž v své moci nemají, trápití a od toho nechtiec pustiti, jim pohruožky činie a před úřad purgkrabství hradu Pražského nepřestávajíc pohánějí, prosíce nás v tom za milostivé opatření, abychom takového obtěžování na ně dopuštěti neráčili. I žádost jich slušnú znajíce, prikazujem vám, abyšte vy, znajíce to, žádného trápenie, hyndrování ani stávek na Budějovské pro ty židy s přátely jich obojího pohlavie skrze naše rozkázání minulě žádným obyčejem nedopuštěli, než abyšte všem takovým židóm, na komž by toho žádali, to oznámie, přístně slovem našim královským prikázali, aby voni židé Budějovských vo zuostalé židovské statky, kteříž jsú spravedlivě na nás přišly a připadly, a kteréž jsme již, kde se nám vidělo a zdálo, rozдали, hyndrunkem, stávkami ani vo jiné tomu podobné kterýchž kolivěk právem ani kterým jiným vymyšleným obyčejem nynie i budoucně ani napomínali ani trápití ani toho židóm dopuštěli, znajíc, že v tom vuoli a jisté naše rozkázání naplníte. Datum Bude feria II. post dominicam Cantate anno domini etc. XV^c octavo; regnorum autem nostrorum Hungarie XVIII°, Boemie vero XXXVII°.

Ex commissione propria
Regie Majestatis.

Originál druhdy v archivu města Budějovic. Kopie v diplomatári Českého musea.

XXIII

1514, 8 února. Na Budíně.

Král Vladislav povoluje purkmistru, konšelím i vši obci města Uherského Hradiště, aby se mohli zbaviti židů, kterých v žádném jiném král. městě moravském více není.

My Vladislav z boží milosti Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc. král, margkrabie Moravský, Lucemburské a Slezské kníže a Lužický markrabie etc., oznamujem tímto listem všem, že jakož od ciesařuv a králuov Českých a margkrabí Moravských, předkuov našich, dání, též také od nás potvrzení opatrní purgmistr a konšelé města Hradišče mají, aby oni židy v témž městě

súdili, a také židé k témuž městu platy aby platili, jakož pak ti listové to všecko v sobě šíř ukazují. Nyní pak ukázáno i předloženo jest nám, kterak oni židé k velikej škodě a záhube témuž městu sou, a při tom jsme prošeni od purgmistra, konšel i vši obce již psaného města Hradišče, abychom je při takovej věci opatřiti a těch židuov zbaviti ráčili, poněvadž v žádném městě našem margkrabství Moravského nejsou, též tu, aby jich také nebylo mezi nimi v tej obci obyvateluo. My pak prohledajíce k mnohým věrným a ustavičným službám již psaných obyvateluo města Hradišče, kteréž sou nám činili a činiti nepřestávají, nás jakožto krále a pána svého věrně se přidržíce, znajíce jich slušnú prosbu, aby oni tím lépe živnosti svej hleděti a to město opatrovati mohli k poctivému a užitečnému našemu a dědicův našich, s dobrým rozmyslem, s radů věrných našich a naším jistým vědomím z milosti a mocí naši královské v Čechách i jakožto margkrabie Moravský svolili jsme k tomu, zvláštní tuto milost týmž Hradišeckým listem tímto v tom činíce a moc i vuoli naši královskú k tomu jim dávajíce, a tomu konečně chtějíce, aby židuov v témž městě nebylo obyvateluo nyní i na budúcí věčné časy pod žádným spůsobem, a oni Hradiščští a všecka obec toho města aby se jich konečně zbavili a zbaviti mohli a jich mezi sebou nejmieti, a to bez naší, krále Ludvíka, syna našeho najmilejšího, dědicuo i budúcích našich, králuov Českých a margkrabí Moravských, i jiných všech a všelikterakých lidí všelijaké překážky. Však také oni purgmistr, konšelé i všecka obec povinni sou a budou nynějším židuom, k čemuž spravedlnost mají, podle práva města svého k tomu dopomoci a též každému od nich spravedlivé učiniti právem a žádnému nedopustěti jim křivdy činiti v tom, a také čas slušný k vyprodání a vyhoštění z města jim židom dáti a položit, v kterémž by se oni vyprodati a vyhostiti mohli. Též také což se těch domuov dotýče, v kterýchž nyní židé jsou, a když se vyprodají, jakž se svrchu píše; a také všemu a každému na tom právě nikam se jinam neodvolávajíc ani jinde kde ortele berúce, podle výsad napřed dotčených téhož města, kteréž na židy mají, spravedlivé od sebe učiní podle rozsudkův jich. A také to opatřiti mají již psaní purgmistr, konšelé i všecka obec, aby platové spravedliví na těch domích židovských nescházeli, než vydávání a zpravování aby byli podle výsad téhož města, a to nyní i budúcí věčné časy. A protož příkazujem všem poddaným našim margkrabství Moravského a zvlášť hajtmanu a podkomořímu, nynějším i budúcím, věrným našim milým, abyšte již psané purgmistra, konšely i všecko obec města Hradišče při tejto milosti naší jměli, drželi a neporušitedlně zachovali, je ochraňovali a překážek v tom jim činiti žádnému nedopustěli, nikoli jinak nečiníc. Tomu na svědomí pečet naši královskú k listu tomuto přivěsiti jsme rozkázali. Dán na Budíně v středu po svatej panně Dorothe léta božieho

tisícieho pětistého čtrnadvátého, a království našich Uherského čtyřmeciátého a Českého čtyřicátého třetího.

[Na ohbu:] Ex commissione propria Regie Majestatis
per strenuum militem
Prozka Matey de Cetnia,
secretarium Sue Maiestatis.

[Na rubu:] R^{1a}.

Orig. perg. v archivu města Uherského Hradiště. S velkou pečeti královskou.

XXIV

1515, 30 října.

Zřízení obce Staroměstské o židech.

Ustavenie a pořízenie níže psaná pan purgmistr a páni starší obecní i všecka obec mezi sebou zřédívše a jednomyslně na tom ostavše v knihy je ráčili rozkázati vepsati a vložití léta božieho MDXV v úterý přede Všemi Svatými za purgmistrstvie Václava Pecky. Relátor od obce Daniel Rous z Vlkánova, hor viničných pergmistr.

O židech takto jest zuostáno: Žid žádný aby jiného pána neměl, který byt svuo v tomto městě má, než krále JMst. Pak-li by který žid měl jiného pána, ten každý do čtyř nedělí aby od toho pána odpuštění vzal aneb v těch čtyřech nedělích ven se z města vyhostil, a ti, kteříž domuov nemají svých a jsou podruzi aneb hosté, žádného jináč aby nepřijímali do domuov hospodáři židovští, leč to slíbí všecko zachovati též jako usedlí židé, jak se tuto pořad podpisuje pod tajmiž pokutami.

Židé aby sousedům města tohoto, kteří by jich potřebovali, nepůjčovali, než na základy a to tak, jakž jest od staradáva vyměřeno. Pakli by který žid půjčil na list, vajs aby nepůjčoval sta kop míšenských, a z těch jestliže by v roce a ve dni žid nenapomínal a ku právu se o to neutek, aneb více než sto kop půjčil, a také že by lichvy déle než rok čekal, tu summu aby žid propadl, a ten, komuž by půjčil, aby židu ničímž povinen nebyl. Potřeboval-li by pak kto většie summy, než sto kop míšenských a chtěl od žida mieti, aby žádnému židě nepůjčovali bez vědomie a povolenie pana purgmistra a vše raddy.

Registry aby souseduov v dluhy neuvodili buďto purkrabskými aneb v kanceláři. Pakli by se který soused v kterážkoli registra zapsal židu v jakýž koli dluh, tiem aby židu povinen nebyl. Pak-li by jej žid k tomu jakýmž koli zpuosobem přived, že by jemu ten dluh soused dáti musil, a zvlášť vedle registr purkrabských, tehdy ten soused aby při tomto právě na tom židu toho postihati mohl, a jej postihna ku právu aby jej dal, a ten žid zde právem aby přidržán byl, a zase tomu sousedu tu summu, kteréž jest jemu dal, aby navrátil i s škodami na to příšlymi,

a potom ten žid aby hned z města vyhnán byl, protože jest proti záповědi učinil.

Všichni židé, kteří zde svůj byt mají aneb přichozí jsú, o jakéžkoli dluby aneb věci aby suseduov k žádnému právu nepoháněli, ani jakžkoli vymyšleně tiskli, než před právo tohoto města pod vyhnáním a vypořádáním ven z města.

Lichvy židé z suseduov aby více nebrali, než s každé kopy grošuov českých po dvou peniezích malých pod trestáním. V trhy křestanóm aby židé nevkráčovali ani se třeli, a křestanuov v žádné koupí aby nepředávali, na vozy aby nelezli, před brány aby nechodili pod trestáním.

Suken, nových kožichuov, nových tesákuov, končieřuov, šavil, korduov znova připravených i nových měščuov, tobolek, váčkuov aby židé neprodávali ani dělali, a toho zhola aby prázdni byli, pod ztracením toho. což by prodávali aneb dělali. Ktož by je koli v tom postihli, kterékoli řemeslo, polovice tomu řemeslu a druhá polovice pánóm.

Kožichuov, sukni, čub vetých a jakéhožkoli šatctva po ulicích ani po domích aby nenosili, než tu toliko ve dni trhovém, kdež jest vysazeno, jako na tarmarce prodávali, nosieć na rukou bez šrákuov a jiné dni mezi židy doma v svých domích, chtěli-li.

V uobchody kramářóm i jiným obchodníkóm a všem řemeslníkóm, což kterému obchodu neb řemeslu příležití, aby jim v to židé nevkráčovali a nepřekáželi. Pakli by byl v tom který žid postižen, an co proti těm obchodníkóm a řemeslóm činí, buďto že kořenie, hedvábie, tkanice neb cožkoli krámského vázie neb na lokty prodává, kmenty, plátna, damašky, aksamity, sukna a cožkoli k tomu podobného že by se u žida našlo, an to vází a prodává, ješto by ke škodě a k újmě živností obchodníkóm nebo řemeslníkóm bylo, a proti jich obdarování a zřiezení starobylému tohoto města, ten žid každý s tím se vším do vězenie panského aby vzat byl právem, aneb od těch, komuž by překážku přes tuto záповěď činili. A s tím, s čímž by byli postiženi židé nebo jeden z nich, to všecko aby pobráno bylo, diel jeden těm, komuž by těm škodili, kterémukoli obchodu neb řemeslu, druhá polovice pánóm.

Kterýkoli žid bude postižen, an peniezí lidem platí drobnými a ti peniezi že by jiné byli nežli horské mince, ty všecky aby jemu pobrány byly, pro tu příčinu, že židé miesie lehké mince mezi horskú, jakožto slezské haléře a ty v peniezi udávají, ješto jest to falcš, žid každý v kuklách a v pláštích aby chodil, a kterýžkoli bez kukly bude postižen, pokuty rychtáři dva groše česká aby dal. A to tak zřiezenie zavřené o židech aby stálo od tohoto zápisu do dalšího a lepšího opatřenie.

Kniha č. 994 na l. 86 v. v archivu města Prahy.

XXV

1518, 24 ledna. V Nymburce.

Rada Nymburská žaluje radě Staroměstské, že židé Pražští pohánějí dva jich židy před soud purkrabský na místě soudu jich městského.

Službu naši vašim mstem vzkazujem. Slovatně poctivosti páni, přátelé naši! Zvláště oznamujeme vašim mstem i žalujeme na židy Pražské, poddané vaší msti, kterak opět pohánějí židův našich poddaných a poplatných Josefa a Samule před úřad jmsti páne purkrabuov hradu Pražského, nám nic na ně nežalovavše, činí, pokud se jim vidí a líbí, ješto tím a takovú věc ne židuom našim poddaným protimyslnot a lehkost činí, ale nám a právuom našim, ješto; kdyby nám na ně co žalovali, my jistě jakožto od poddaných a dědičných našich bez puohonu spravedlivé, byli-li by co povinovati, učinili bychom. Prve je trápili po své vuoli klatbú, nyní puohonem, příčiny my slušné neznáme, protož vašich msti prosíme, že jim račte židuom svým, starším jich, rozkázati, aby oni židuov našich na tento čas nechali a od puohonu pustili, nebo chceme rádi od nich každému spravedlivé učiniti. Věříme vašim mstem, že přímluvy naší jim židuom poddaným našim užiti dáte a my pro vaše msti, což nám jedině slušného, a vaše msti nás potřebovali, učiníme rádi jako pro své milé pány přátele. Datum dominica post Vincentii anno 1518 domini.

Purgmistr a rada města Nymburka na Labi.

[Na rubu:] Slovatně poctivosti pánóm, panu purgmistru a radě Starého města Pražského, pánuom přáteluom našim zvláštním.

Orig. druhdy u zvěcn. dra. Dlabace v Nymburce; z něhož kopie v zemském archivu.

XXVI

1522, 1 prosince. Na hradě Pražském.

Král Ludvík potvrzuje Zdeňkovi Lvovi z Rožmitála právo na židy.

My Ludvík z božie milosti Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský oc. král, markrabie Moravský, Lucemburské a Slezské knieže a Lužický markrabie etc., oznamujem tímto listem všem, jakož urozený Zdeňk Lev z Rožmithála a z Blathné, najvyšší purkrabie Pražský, věrný náš milý, má v uobraně židy Pražské i také některé na nich užitky, podle zápisuov krále Vladislava slavné paměti, otce našeho najmilejšího, a toho jest v držení a v uožívání, a také někteří jiní židé v královstvie našem Českém za dědičné jemu jsú se dali a někteří v uobranu poddali, jakož od něho i listy toho mají. I prošení jsme od téhož Zdeňka, abychme jemu toho potvrditi a při tom jeho milostivě zuostaviti ráčili. I znajíce jeho věrné služby, kteréž nám činil a činiti nepřestává, s dobrým rozmyslem a mocí naší královskú v Čechách, toho jemu

všeho tímto listem potvrzujeme a při tom zuostavujeme, nechtějíce těch židuov žádnému jinému dávat, než aby on na těch jmenovaných židech tu obranu měl i také tu vrchnost, kteří jsou se jemu za dědičné poddali, a toho všeho aby užíval a užívati mohl, kterak jest toho prve v uožívání byl a jest, a to bez všelikterakých lidí všelikteraké překážky. A jestliže by kto sobě proti tomuto našemu obdarování a dání co z[j]ednal, to nemá žádné moci proti tomuto listu mieti. Tomu na svědomie pečť naší královské k listu tomuto rozkázali jsme přivěsiti. Dán na hradě Pražském v pondělí po svatém Ondřeji léta božieho tisícého pětistého dvamezctmého, královstvie našich Uherského a Českého sedmého.

Ad relacionem magnifici domini Brzetislai de Ryzmbergk et Sswihow in Rabii, magistris curie regie etc.

Originál perg. v archivu Třeboňském č. 3501 b. S velkou pečťí královskou.

OBSAH.

Úvod. Regál židovský 1. — Židé lidmi královskými 1. — Zákonodárná moc ve věcech židovských 1. — Královské úřady a soudy nad židy 2. — Rychtář, mistři a starší židovští 2. — Živnosti a právní postavení židů 2. — Regál židovský přechází na obce městské a vrchnosti 3. — Změna právního postavení židů 3

I. Pronásledování židů v západní a střední Evropě 4. — Příčiny toho 4. — Vyhánění jich z Rakous, Slezska a král. měst moravských 5. — Židé stěhují se ze Španěl, Bavor a zemí rakouských 5. — Vliv toho na Čechy, Polsko a Uhry 5. — Přípravování krále o židy 6. — Poměry židů v Praze 7. — Výsady židovské 7. — Příslušnost soudů ve věcech židovských, zejména soudu purkrabského 7. — Peněžní obchody židů 8. — Registra židovská 8. — Nález z r. 1481 o úrocih 9. — Sněmovní zákaz lichvy křesťanů z r. 1487. 9. — Záповěď královská židům z r. 1490 o půjčování na listy a registra 9. — Další obmezování práv židů 10. — Zřízení sněmovní z r. 1494 o půjčkách židovských 10. — Královské zřízení z r. 1497 v téže příčině 10. — Půjčky na listy a registra se židům opět povolují 11. — Purkrabská registra židovská 12. — Horníkům půjčují židé jen na základy 12. — Dodatečné hejtmanské nařízení z r. 1498. 13. — Správa židů svěřena r. 1499 sudí dvorskému a podkomořímu 13. — Zákaz prikazování se židů pánům 13. — Zřízení zemské z r. 1500 o půjčkách židovských 13. — Obnovení zákazu židovských půjček na listy a registra 13. — Odchylná snesení obecní 14. — List stavovský z r. 1501 na zachování židů v koruně České 14. — Zřízení stavovská o půjčkách židovských 15. — Židé nemají trpěti za přečiny jednotlivých židů 15

II. Příčiny pronásledování židů v Čechách 16. — Vypuzení jich r. 1497 z Chebu 17. — Majestát Plzeňský z r. 1504. 18. — Rituelní vražda v Strakoncích 18. — Bouřky proti židům v Budějovicích 19. — Útrpné vyznání pastýře Štefa z Pleisinku na tyto židy 19. — Útěk židů z Budějovic 20. — Poselství ke králi 21. — Listy z r. 1505 na ztrestání a vypuzení židů z Budějovic 21. — Spolupůsobení při tom král. sekretáře doktora Augustina 21. — Pře o soudek s klenoty 22. — Vyznání židovské 21. — Upálení 24 židů 25. — Majestát z r. 1506. 26. — Vypuzení židů z Loun 26

III. Poměry židů v Praze 26. — Podrobování jich konšelům Staroměstským 27. — Statut Novoměstský z r. 1502. 27. — Přípověď královská z r. 1507. 28. — Prísaha starších židů Pražských konšelům 28. —

Král svěřuje 1508 správu židů nejv. purkrabímu Zd. Lvu z Rožmitála 29. — Příkazování se židů některým pánům 29. — Příměří židům Pražským 30. — Pokřiky r. 1509 a 1510 o vypovězení židů ze země 30. — Královské stvrzení výsad židovských z r. 1510. 30. — Kompetence soudu purkrabského ve věcech židovských 31. — Snesení sněmovní z r. 1512. 31. — Bouře protižidovská v Praze r. 1514. 32. — Srovnání stavovské z r. 1515. 33. — Snahy po obnovení regalů židovského 33. — Nové zřízení židovské na Starém městě z r. 1515 34. — Zákaz půjček na registra 34. — Židé Pražští v moci městské 35. — Sjezd v Benešově 1516 hájí práva nejv. purkrabího k nim 35. — Židé vypovídání z Prahy 36. — Obec Staroměstská činí jim 1518 milost 36. — Vítání krále Ludvíka 1522 36. — Král stvrzuje p. Lvu zápisy na židy 37. — Proměna 1523 ve správě zemské 37. — Židé zůstávají v moci městské 37. — Král má toliko plat ze židů 38. — Postranní právo židovské 38. — Jalové snesení obce Staroměstské z r. 1524. 38. — Zdeněk Lev z Rožmitála od r. 1525 obnovuje svá práva k židům 38

IV. Právní stav židů na Moravě 39. — Vypuzení jich z měst královských a 1514 i z Uherského Hradiště 40. — Zákonodárná moc stavů ve věcech židovských 40. — Obecné nálezy z r. 1500 o půjčkách židovských 40. — Obecní svolení z r. 1518 o židy a lichvy 40. — Sněmovní snesení z r. 1518 a 1520. 41. — Snaha stavů po využitkování půjček židovských 41. — Odpor Viléma z Peršteina 41. — Právní stav židů v Opavsku 42. — Majestát z r. 1500 na vypovězení jich z Opavy 42. — Odvolání jeho 1501 králem Vladislavem 42. — Konečné vypuzení židů 1522 z Opavska 43

Přílohy I—XXVI 43—70